

A „Vasárnapi Ujság” hetenként egyszer egy nagy negyedréti iven jelenik meg. Előfizetési díj július—decemberig azaz : 6 hónapra Buda-Pesten házhoz küldve vagy postai úton a „Politikai Ujdonságokkal” együtt csupan csak 3ft. pp. Az előfizetési díj a „Vasárnapi Ujság” kiadó-hivatalához (egyetem-utca 4. sz.) bérmentve utasítandó

Egy 114 éves ember.

Senki ne ütközzék meg azon, hogy ez egyszerű alakkal találkozik e helyen, hol rendszeren jól felöltözött férfiak arczépeit szokta szemlélni. Senki ne kérdezze : mit akar itt ezen ember, ki sem toltat, sem kardot nem forgatott, sem a közélet egyéb téerein nem tün-teté úgy ki magát, hogy emléket méltó legyen megörökíteni. Senki ne forduljon hozzánk azon felkiáltással : vajjon mi érdeme van ezen embernek ?

Mi érdeme!?

Ugyan nézzetek kissé magatok körül s borzadva kell tapasztalnotok, mennyire eltörpültek az emberi életkor arányai! 70—80 esztendő öreget látni, a ritkaságok közé tartozik s még ritkább az olyan, ki ez életkort ép erőben s ép lélekkel érte volna el. Az emberek természetellenes életmódja, a mértékletlenség és rendetlenség ételben, italban, ruházatban, lakásban s a szenvedélyek ezer nemeinek pusztításai; tudatlanság, vigyázatlanság, okatlan gyógymódok, szerzett és öröklött nyavalyák stb. oda vitték a dolgot, hogy most világszerte a 37-ik évet tartják az emberi életkor közép számának. Pedig a természettudomány csilhatlanul bebizonyítja, hogy nem azon kevés ember tekintendő kivételnek a természet szabályai alól, kikről a hírlapok néha néha megemlékeznek, hogy itt meg amott száz egynehány évet értek el, —hanem ellenkezőleg, hogy épen azok vétkeztek mind a természet törvényei ellen, kik ama hosszú esztendőknél korábban szállottak sírjokba. — Sőt az ember úgy volna alkotva a természettől, hogy ne csak éljen sokáig, hanem éljen belső bajok, betegség nélkül mind végig, s ha majd kikerülhetlen végórája üt, ne érezzen fájdalmas, kínos meghalást, hanem haljon meg, mert halnia kell, mert élete gépének kerekei lejárták magukat, mert elvégre is halandók vagyunk, haljon meg *célség* miatt! Am pillant-

zatok magatok körül, nem tapasztaljátok-e, hogy alig jut minden ezerre egy olyan ember, ki így végezze napjait ki u. n. aggkór-ságban mulnék ki. S annak a ránk mért 50—60 évnek első része csak megjárna valahogy, de életünk másik felét többnyire úgy futjuk le, hogy szánalmat ébresztünk inkább, mintsem szabadon örülhetnénk az Isten szép világának; — eltorzulás, elnyomorodás, ez

lesz sorsa majd mindeniknek s törekenység, tehetetlenség, a betegségek száz neme lép romladozó porsátorunkba. Ha néha megtörténik, hogy egy 40—50 éves nő megtartá épségét, természetnek fiatalkori deliségét s a férfi megörzé testének izmait s természetes ruganyosságát, karcsúságát — mint ritkaságot szoktuk megbámulni s nem jut eszébe senkinek, hogy ennek mindnyájunknál így kellene lenni, s hogy az a sok járókelő csontváz, vagy azok a hájat eresztett fuldokló hustömegek mind, de mind eltértek a természet eredeti rendeltetésétől, melly azt akarja, hogy az ember megtartsa tetőtől talpig mind végiglen azon alakot, mellyet teljes kifejlése korában birt. Arczának ránczairól fogod megismerni a vad indián s minden természetesen élt ember életkorát, s nem lábszárai soványságáról, nem öve terjedelméről, sem termete görnyedtségéről. Hát kimulásunk? Óh mi ritkák azok a csendes fájdalomtalan kimulások! S mi szörnyűek a betegek kinjai, mi iszonyuak a kórházak s halottas szobák lakóinak halálos nyöszörgései! — Minő ritka a természetesen élő, haló ember!

Egy öreg héras.

Illy ritkaság, illyen ember azon derék öreg, ki nek arczéképét ide mellékelve mutatjuk be. S ha hozzá tesszük, hogy ezen öreg közel 114 évet ért el ép testtel, ép lélekkel — lesz-e még, a ki, ha egyebet nem mondanánk is róla, vább is érdemeiről kérdezősködnék? Álljon elő bizvást, a ki hasonló érdemeket tud felmutatni; az illető hely mindenkor nyitva áll számára lapunkban.

A tiszteletre méltó öreg, kiről szólani akarunk, mai napig ép erőben él a Zichy grófok Jánosmajori pusztáján, Fehérmegyében, birva mind közel környezetének, mind az egész vidék osztatlan szeretetét. *) Kétségkívül Magyarország legöregebb, igazán öregbérése. Neve *Csetényi-Komáromy Ferencz*, néhány hó múlva életének 114 évét éri el.

Lássuk az anyakönyvi kivonatot, a keresztlevelet: „Üdvözlét az Urban! Alulirt ezzel hitelesen tanusítom, hogy a cseszneki vár kápolnájában — *egyezer hétszáz negyvennegyedik* évben — kereszteltek könyvében, melly a reám bizott oszlopi plebánia archívumában tartatik, szóról szóra a következők foglaltatnak: Anno Domini 1744 die 30-a Januarii baptisavi infantem nomine *Franciscum* a parentibus: *Jacobo Csetényi-Komáromy* et *Juditha Takács*. Patrini fuere: *Georgius Kolosváry* et *Elisabetha Palkovics*. *Aláírva*: Pater *Thomas*. — Mellynek nagyobb hitelére adom ezen tulajdon kezemmel irt s plebaniám pecsétével megerősített bizonyító oklevelet. Oszlopon febr. 3-án 1857. (P. H.) *Pintér Antal* m. k., oszlopi plebános.“

Öregünk e szerint a mult század közepén, 1744 ben jan. 30-án (tehát *Mária Terézia* uralkodása kezdetén) született Csetényben (Veszprémmegyében). Mivel akkor a közel fekvő falvakat reformált hívek lakták, az egész vidéken született kath. gyermekek keresztelés végett Csesznékbe vitettek s az ottani magas közsirten álló várkápolnában avattak fel *Krisztus* bajnokivá. Így tartott ez, míg 1745-ben Oszlopon, hova Csetény, Csesznek stb. helyek tartoznak, galánthai gróf *Esterházy Imre*, akkori nyitrai püspök, mint az említett helységek ura, plebániát alapított. *Imre* gróf *Dániel* testvére volt a híres Csesznek várának utolsó lakója, ki 1747-ben halt meg. Neje, *Gyulafy Ágnes* még ezen évben szomoruan hagyá el a várat s így lett idők folytán a regényes lovagvárból baglyok és véresék elpusztult tanyája.

Komáromy Ferencz, korán veszté szüleit s korán szolgálatba állott veszprémmegyei *Mező-Szent-György* helységben. Legelső évi bére szállás és élelem mellett 10 váltó garas volt! Ha kérdik tőle, hogy mikép élhetett még illy csekély bér mellett, azt szokta felelni: „De volt ám marhatartás; mert ha valaki szolgálat végett befordult, azt kérde a gazda: hány darab marhád van? Ha mondja: nincsen egy darab sem, akkor fel nem fogadták. Miért? — mondja az öreg — mert félt a gazda, hogy a legény vagy gyerek hamar odább áll.“

Fehérmegyébe még az árendás világban a mult században került, majd *Kis-Lángon*, majd *Nagy-Lángon* szolgált; volt *Komárom* táján, sőt a *Bácskában* s *Szeged* vidékén is járt és *József* császár idejében, midőn a törökökkel folyt a háboru, *Zimonyban* volt. A vasonkeői gróf *Zichy* családot 50 évig híven szolgált mint béres, s most közel 30 éve, hogy nyugdíjban él a *János-majori* pusztán.

Ferencz gazda — ezt a nevet hallja öregünk legszívesebben — most is szép emlékező tehetséggel bír, jó szemekkel áldá meg a Teremtőt, életében csak egyszer volt beteg, az orvosságot csak amugy hírből ismeri. Boldog ember! Az evés-ivásban mértékletes, hussal nem él, legkedvesebb tápláló szercei: a kenyér, egy kis sajt, egykét magyar béres gombóc s egy pohárka bor. Azt írják róla, mikép olly kevésbe kerül élelme, hogy a ki öt naponkinti két pengő garasért kosztba fogadná, még egy kis nyereségre is tehetne szert.

Lakása egyszerű, de csinos; a tisztaság nála otthonos; foglalozni még mindig szeret, néha megragadja még a kapát, fur, fariéskál, kaszálgat s télen lakása előtt összekaparja a havat; forog, mozog, tétlen nem él. Sokat imádkozik s ha valaki ezen buzgó állapotában megtekinti, valami mást képzel maga előtt s nem az öreget láthatni. Többször kérdezték: *Ferencz* gazda, nem unja el magát? „Nem én — válaszol — ha elfáradok, egyet imádkozom; azután rágyujtok, ha ezt meguntam, ismét imádkozom, mert nem tudom, mikor hívnek! Mig fiatal voltam, úgy dolgoztam, mintha örökké élnek s most, hogy előregedtem, úgy imádkozom, mintha azonnal meghalnék!“ — Legfőbb ékessége az, hogy igen vallásos. Nem hallá őt senki szitkozódni, nem is szereti a mosdatlan száju embert és sokszor fájdalmasan kiált fel: „Ugyan miért káromkodnak most olly nagyon az emberek, minek bántják annyira azt a kegyes, jó Istent!“

A mellett *Ferencz* gazda mindig jó kedvű; ha valakinek jó tanácsot szolgálhat vagy vigasztalhatja, azt kész szíveséggel cselekszi. Szavai mindig talpra esettek, viselete nem gyermekek együgyü-

ségű, mint azt a nagyon öregeknél tapasztaljuk. Elválhatlan barátja a pipa. Mult télen szivarra akarták szoktatni, de ezen „ujnódi dohánnyal“ nem igen tud megbarátkozni. Kiszámították, hogy életében nem kevesebb, mint 7 nagy szekér dohányt füstölt el. — Mult télen *Nagy-Lángon* egy házaspár inneplé aranylakadalmát; *Ferencz* gazda mint násznagy szerepelt ez alkalommal, s érdekes tréfás beszédeivel mindenkit felvidámitott.

A nagy-lángi földes uraság valódi kegyességgel ápolja az öreget, gyakran tulajdon grófi alkalmatosságán hozatja be a pusztáról. Ekkor rendszeren a paplakba szokott szállani, hol a legszívesebb fogadtatásra talál a kedves vendég. Mult évben megajándékozta az uraság egy sok értékű tajtpipával, mellyet *Ferencz* gazda mint megbecsülhetlen ereklyét őriz, azonkívül hol pénzzel, hol egész öltözet ruhával szerez neki a nemeslelkű uraság örömet. — Szeret az öreg gazdasági tárgyokról beszélgetni; a beszélgetés helye rendszeren a paplak, hova illyenkor néha 6—8 nagyur is lealázza magát, köztük a szelid, jólelkű grófné, kit az öreg úgy elezirogat, mint kedvesét. A gazdaságról tapasztalat után sok alapos ismerete van, csak — mikép ő szokta mondani — a „*macsínáknak*“ nem barátja. Hiszi, hogy a gépekkel meg lehet gazdálkodni néhány mérőt, „de — mikép egy alkalommal a hozzá nyájasan leereszkedő gróf *Zichy Aladár* vállalt megveregetve mondá — „de barátom, ha én megcsalom a földet, az is megcsal engem!“ — Igen sajnálja, hogy nem tud írni s olvasni. Boldognak mondja a mostani ivadékot, hogy tanulhat: „Az én koromban — mondja — nem szoritottak, nem adtak ugy alkalmat tanulásra, mint most, — olvasás, könyv, irás volt eszmaszárban a rovás!“ — Nem győzi eléggé magasztalni a gróf *Zichy* családot, hogy minden pusztáján iskolát tart s ingyen oktatásban részesíti cselédei gyermekeit, könyvekkel s egyéb iskolai szerekkel bőven ellátja.

Ferencz gazda félszázadon tul boldog házasságban élt feleségével, ki több évvel ezelőtt halt meg. Midőn megházasodott, már öreg legény volt, mit onnan is gyanít *Ferencz* gazda, hogy a kérdező papnak átallotta megmondani életkorát. Kedvesen emlékszik mindig az évekre, mellyeket feleségével töltött. „Nem perlekedtünk, nem uraskodtunk, nem paposkodtunk, mint a mostani emberek!“ — szokta gyakran mondani Nejével több gyermeket nemzett, közülök életben van egy leánya, ki özvegy, s apjánál feltűnőleg öregebbnek látszik. Ennek 3 fia van, kik közül kettő házasságban egyiknek ismét két gyermeke, a másiknak egy fia van. Ez utóbbi nem rég szabadult ki a katonai életből, megérdemli a dicséretet, dédapját különös kegyelettel ápolja, de az öreg is szereti. Az öregnek mindhárom unokája béres, becsületes, munkás, jámbor emberek. — Özvegy leányán kívül van az öregnek 3 fia. Egyik a nagy-lángi uraságnál gazdasági katona, hü, rendtartó ember, az uraság s tisztek teljes meglegedését bírja, házasságban 1 leány s 2 fiu apja; ez ifjak mesterséget tanultak s vándorlason vannak. Második fia *Biharmegyében* *Díószegen* erdőmester, nős, 1 fiu s 2 leány apja. Harmadik fia *Stájerhonban* gróf *Stahremberg* szolgálatában van, nős, gyermektelen. Van így az öregnek 1 leánya, 3 fia, 9 első unokája, 3 másod unokája. Az egész ivadék a becsületesség jellegét viselé homlokán — boldog család, sorsát megérdemli!

Még csak néhány sort kedves öregünk jellemzésére. *Ferencz* gazda sokszor fejezi ki azon ohajtását, hogy nagyon szeretne a Császárral beszélni. S egy alkalommal igen jó izűt nevettek a körülete levők, midőn azon kérdésre, hogy minő beszédje volna Ő Felségével, azt válaszolá: „Mégkérném Ő Felséget, hogy venné el inkább a nagy káromkodást s adná vissza a dohányt.“ Említettük fölebb, hogy a pipa az ő elválhatlan barátja. — Más alkalommal panaszkodott, hogy lábai fáznak. Válaszolák neki, hogy ez az öregség következése. „Mit! — kiálta fel az öreg — dehogyan az öregség következése! hanem mig fiatal voltam, többet táncoltam egy magam, mint most 50 együtt; most érzem, hogy nem jót tett a sok ugrálás.“ — Ajánlák, hogy bugyogót vesznek neki. Az öreg haragosan feltámadt: „Mit! hát vén napjaimra csufot csinálnátok belőlem! nem kell, már én csak amugy gatyában maradok.“ Mult télen is illy öltözetben volt násznagy s egy kopott mándliban, mellyet még legény korában vett volt.

Nagy nehezen lehet rávenni, hogy lefestesse magát. S midőn végre rávették, sokáig nézé, mikép keveré *Marastoni* a festéket, majd meguná a várakozást s egyszer csak kérdi tréfásan: „hallja az ur, mikor vesz már mértéket?“ — „Mire?“ kérdi a festő. — „Nohát, mekkora a szemem, orrom és szám!“ — Mikor levették,

*) Az adatokat s arcképet *Jurászék Károly*, nagy-lángi plebános ur szíveséggől bocsátá; az arckép eredetijét *Marastoni József* festette olajba. Szerk.

nem akarja elhinni, hogy a kép az ő mása, végre tükröt adának kezébe, hogy hasonlítsa össze magát a képpel. „No így meg van — tréfálózott tovább — hanem csak egy a hiba: nincsen lábam, aztán a csizmám is kifelejtette, — bizony elhiszik, hogy nincs, — pedig az még mindig volt és lesz is.“ A három óráig egy helyen való ülés volt különben reá nézve a legnagyobb penitencia.

Legyen ennyi elég, ezen százados emlék ismertetésül s jellemzéseül. Hadd álljon itt és szolgáljon buzdításul ezen ritka czimere a természetes józanságnak, mértékletességnek s testi épségnek, ezen szép példája a cselédi hűségnek és tükröre az erkölcsiségnek, s vallásos buzgóságnak. Az Isten, a ki eddig olly hű gondját viselte, éltesse a mi Ferencz gazdánkat még számos esztendeig; ha pedig az az el nem maradható végóra megkondul, vigasztalódjék azon gondolattal, hogy ő becsülettel végezte hosszú napszámát, s hogy igen sokan vannak, közelben és távolban, kik szeretettel emlékeznek róla.

Betegségben.

Nagy háborukról olvasok,
Hogy csattognak a sisakok!
Oda künn ép az ég zeneg.
De a vasak csengése szebb,
A mint a két fél összevág —
Oh szép csaták! oh szép csaták!

A felhőknek tornyaibul,
Egy pár csillag lassan kigyul.
De fényük nem hat már reám,
E fény olly sápadt, halovány,
Miket az ágyuk öble vet,
Nekem csak azok kellene,
A miknek fénye vést ragyog:
Olly csillagok! olly csillagok!

Nem kérnék én ott hirt, nevet,
Csak egyet: hogy megöljenek!

Nem törődném én semmivel:
Csak úgy, a kardtól esni el!
Olly gyönyörrel mint vőlegény
A piros rozstát kebelén
Mit rá a kedves keze tett,
Viselném én e sebeket!

Csak így ne vinne sirba, búm,
Igy ne hálnék meg nyomorún
Bekötözve, és sebtelen,
Háló-sipkával fejemén,
És ne látnám e népet itt,
Kik már előre pengetik:
Hogy tegyenek a sirba le:
Fehér, vagy feketében-e?

Tóth Kálmán.

Nemzetünk miveltége az Árpádok alatt.

Irta VASS JÓZSEF.

(Folytatás.)

III. Hogy a magyar nemzet az eredeti vadságból már régen kibontakozott, s szelleme nagy részt kifejtve is vala, midőn mai hazánkat elfoglalta, bájhangzásu, erőteljes nyelvén, s ősrégi írásán kívül, bizonyítják még *mondái és költészete*, őskori *művészetének* vékony jeleivel egyetemben: ezeket kell tehát még itt röviden lerajzolnunk.

Monda alatt a régi korból egyes életeseménynek szóhagyományban fenmaradását értjük. Illy érteményben a *mondák*, szövetkezve a történeti énekekkel, minden kiválóbb nemzetnél az őskorban, a nemzeti történelem helyét pótolták. Illy nemű *mondák* a régi magyaroknál is divatoztak, szájról-szájra jártak. Ezeknek világos nyomait hordják magokon legrégebb hazai történetkönyveink. Három jelentékes osztályba sorozhatjuk azokat. — Az első osztály a hún *mondákat* foglalja magában, mellyek a vándorló magyar népnél, mint a hún törzs fajrokonánál, századokon keresztül eleven emlékezetben éltek. Etele hajdani birodalmának emlékezte vezéresilag gyanánt világotlított vándorlásuk közben az egykori dunai Huniába; Etele neve mindenütt jogczimül és diadalmi kalauzál szolgált; miután a Dunát a húnok nyomán Kelenföldön kelték által, Árpád Buda felé vette útját, hogy Etele palotájában ünnepelje sikereit; innen a hún gyásztérre, Százhalomra költözött, a hol tervezte, s honnan ki is vitte Pannonia meghódítását; végre Álmos halála után azon népgyűlést, mellyen az új birodalmat rendezék, Pusztaszeren tartotta, melly Sövénynyel határos, azon helyiséggel tudniillik, hol Etele Pannonia megvétele után, nyugoti hadjárait ünnepies gyűlésben elhatározta. Így dicsőíté az új honalapító a régi emlékezeteket, s e föld azon emlékezetes vidékeit, mellyek népe *mondáiban* egyebek felett ragyogtak. — A második osztályt azon *mondák* alkotja, melly a volgahoni multjokra vonatkozó emlékeztetéseket tartalmazta: de ezek az európai hadjáratok folytán a nép életéből nyom nélkül végkép elenyésztek; helyöket azonban a IX. és X. századnak nagyszerű eseményein keletkezett *mondák* pótlották, mellyek a harmadik osztályt képezik, s mellyet mi *regi magyar hősmonda-körnek* nevezünk. Ezen alapulnak legrégebb történeti emlékeink, mellyek azt a végenyészettől megmentették. Különösen e

három esemény viseli magán a monda jellegét: a) Magyarország megvétele Árpád által; b) az ágostai veszedelem; Lehel és Böles halála; c) Botond konstantinápolyi hadjárata. Őskori történetlapjainknak még számos helyein észrevehető a mondai eredet; de régi krónikásaink azokról letörölvén az eredeti színezetet, s a mondai szépségeket hidegen mellőzvé, csak magát a lényegét vitték át száraz — röviden, lelketlenül — sovány szerkesztményeikbe.

IV. A szellem mindenütt költészetbe rakja le a miveltetés legláthatóbb színeit. Ezen elvből őskori *Költészetünk* rövid vázlatát nem maradhat ki nemzeti miveltetésünk rajzából.

A régi magyarok is a zene — és énekkedvelő népek közé tartoztak: birtak tehát saját költészetet. Mint bajnoknép, mellynek harcviharok közt folyt le nagy életresze, természetesen a hősköltemények felé delezett nemzeti költészetével; innet magyarázható, miért játszottak a nemzeti életben legnagyobb szerepet a *történeti énekek*, mellyek a nemzet viszontagságait, vezérei és hősei bajnoki tetteiket részletes előadásban tárgyalván, a nemzet kedvenczdalaivá váltak. A hét vezér udvarai dalmokokat ápoltak, s az általok készített énekeket lakomák alkalmával hős tetteik magasztalására ugyancsak ő általok elzengedeztették. — De kiterjeszkedett a nemzeti költészet egyéb eszmék, szívügyak s érzeményekre is, s az énekkedvelő és daldus magyar népnek, mint ma is még, hű kísérője volt isteni szolgálat- és lakomáknál, gyászbán és örömben. Áldozataik dicsénekekkel jártak, a táltosok versekben szólottak a néphez. Elhunytai hült tetemei felett gyászdalokat énekeltek, s illyekkel üllötték haláluk évfordulatán emlékezetüket. A leány dallással fűszerezte munkáját. Vig lakomáknál a tréfadal is szerepelt. És vigalmaik valamint *táncz*, úgy *zene* nélkül sem lehettek. Béla jegyzője értesít, „hogy a midőn Árpád Etele várába szerencsésen bemene, nagy vigassággal vendégeskedtek nappokint, Szívélyes énekek, ezitera és sip tette multságossá a vendégséget s a tréfadalok negédeskedései. Minden étetek és italok arany edényekben hordattak a vezér s nemesei eleibe, a felszolgáló parasztoznak pedig ezüstben; mert isten az ő kezökbe adta mások vagyonát, fényesen és dusan éltek, a hozzájuk jövő vendégekkel együtt. Árpád Etele városában husz napig maradt, s vitézei lóháton vérttel s paizssal ellátva nagy fegyverjátékot tartottak, az ifjak pedig pogányosan nyíllövésben gyakorolták magokat, miért Árpád igen felvidult, s különböző ajándékokat osztott részint aranyban, részint ezüstben, részint fekvő jószágokban.“

V. Végül még néhány szót a többi *művészetekről*. — Tagadhatatlan, hogy olly nemzetnél, melly hazát keresve különböző népek tartományain tör magának utat fegyverével, melly a lionszerzésnek nagy munkájával elfoglalva, az új haza belrendezésére fordítja minden erejét, *művészetekről* magasabb érteményben szó sem lehet: némelly nyomaik a régi magyaroknál mégis eléferdülnek. Ugyanis, ha nemzeti koriratainkat figyelemmel lapozzuk, bebizonyul, miszerint a *szobrászat* e néptől nem volt teljesen ismeretlen, miután szerintök a százalmi hún temetőt szobor ékesíté. Ezt látszik bizonyítani azon számtalan kőbáb (síri szobor) is Lebediában, mellyek a törökon kunoktól veszik származásukat. Az ősnemzeti korban kétség kívül áldozó oltáraik is az istenség szobrával voltak ékesítve, miként ez I. Endre király közparancsából és szent László király törvényeiből is kiviláglik. A *faragás* is korán meghonosodott közöttök; ennek mezőt a hadi jelek és paizsok nyitottak jelképeik- és czifráikkal, mik nélkül egy olly pompaszerető nép el nem lehetett, melly még hadjáratai közben is arany és ezüst evő készülettel és edényekkel élt. E fabeli faragcsáláshoz való kedvet és ügyességet, mint népi hajlamot, a pusztának magyar fia maiglan híven megöröztte; valamint másfelől virágokkal himzett szüre s bundája és festett butorai, csillogós és virágos beszéd módjával teljes összhangzásban vannak.

7. §. Általános nézet.

Befejezésül vessünk egy mélyebb pillantást a mondottakra, s a tárgyalásunk folyamán végig szövődött szálakat egy csomóba gyűjtve, kísértük meg derék őseink jellemképét híven felmutatni.

Nem tehetünk nevetségesebb dolgot, mint ha idétlen szerelemtől lelkesítve, tárgyalásunk folyamán erőnek erejével azt törekszünk vala bebizonyítani, hogy fajunk teljesen kifejlett nemzet volt már Magyarországra jöttkor is; holott teljes miveltetésű nép a IX. s X. században nem létezett Európában. Azonban ennek daczára sincs oka az unokáknak szégyenleni pogány és kaczagányos elődeiket.

Azon kornak szellemében, s azon viszonyok közt kell őket megítélnünk, mellyek közt ők ez új hazájokban először megjelentek.

Kétségbe vonhatlan, hogy a magyart általában nemes lelkülettel áldotta meg a természet; de egy részről az elkorcsult, elvadult népekkeli közlekedés s azoknak megvesztegetőleg ható példája; más részről pedig a folytonos harczok viharai kártékonyan s gátlólag hatottak nemesebb erkölcsök helyes iránybani kifejlésére; kalandos életszakában elveszté természetü egyszerűségét, szelidségét; a harczvágy és könnyű jutás az idegen vagyonhoz sokáig nem engedék, hogy a földmivelés és műszorgalom áldásos gyümölcseivel közelebből megismerkedhessék. A romlatlanság több vonásai épen maradtak mégis becsületes jellemében, minők: a nyíltszívűség, nemes gondolkodásmód, a fajtalanúságot nem ismerő elkölcsi tisztaság, erő, bátorság stb. Vitézség, bajnokiság pedig becsületesítés, dicsvágy nélkül nem képzelhető. E nélkül böles Leo sem nevezhette volna a magyarokat szabad és nemes népnek, melly ellenségeit csak férfias erő által törekedik meghaladni; melly a munkát s erőfeszítést szilárdsággal állja ki, és sem hideg- sem meleg által nem győzethetik meg, sőt egykedvűleg türi hiányát a legszükségesebbeknek is. — Vallása kellő viszonyban állott harczias lelkületével. Erkölcsői a családeletben nemesek s tiszteltgerjesztők.

Legragyogóbb színben állítja azonban őseink derékségét s életrevalóságát a társadalmi szerkezet, s a haderők czélszerű elrendezése: amaz mint a természeti okosság, társadalmi képesség s érettség tiszteletre méltó emléke; emez mint a sebes, éles, gyakorlott ész nyilvános bizonyítéka. E mellett határtalan tisztelet- s engedelmséggel viselkedett mindenha fejedelmei iránt. Őszinteség, az adott szó és eskü szilárd megtartása jellemzi őt együl-egyig. Igazság mindenki, hűség szövetségesei, frigyársai, és tisztelet az erény, érdem és vénség iránt; a szabadság- és vendégszeretet, a vendégjog sértetlensége, s a bajnoki becsület eleven érzése egészíti ki e nemes nemzet jellemképét, mellyet — a nélkül hogy hibáit titkoljuk, mik főleg akkori közéletbeli viszonyaiban gyökereztek s a kornak felrovandók, — egészséges, nemes alap, s bizonyos fok a valódi emberi beltartalomnak tüntet ki.

Ez és ilyen volt az ősnemzeti korban a magyar, kiről nyugoti írók, az ó-kor elfogult krónikásai után, hegydöntő lüttel hirdették, hogy embervért ivott, és embersziveket falt. Nekünk teljes megnyugtató szolgál a világhírű *Humboldt Sándornak* elfogulatlan ítélete, ki a magyarokat „*nagy és nemes nemzetnek*” nevezi (Kosmos. II. Bd. Stuttgart und Tübingen. 1847. 8-rét 44 lap).

Letűnt az önálló nemzetiség kora, mellynek műveltségi rajzát e keskeny lapok szűk határai közé szorították, s feltárult Árpád nemzete előtt a keresztyén polgárisodás kapuja, felragyogott szent István koronájában az Árpádág királyságának varázsfénye: lássuk, miként emelkedett nemzetünk műveltsége ezen eseményekben gazdag három százados időfolyamon keresztül.

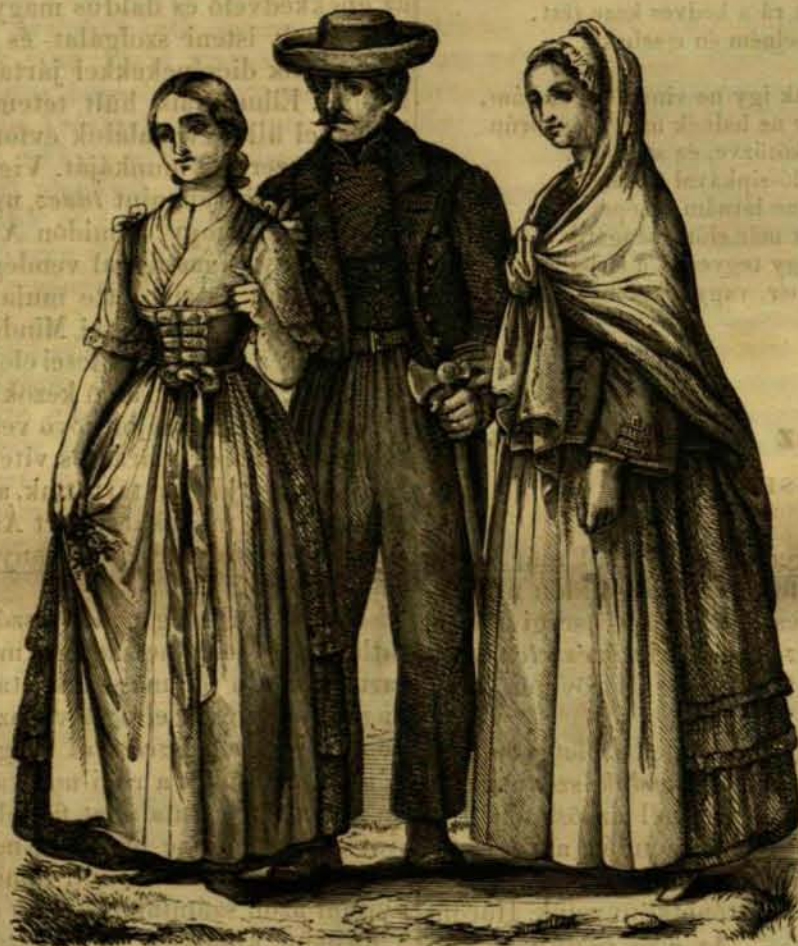
MÁSODIK RÉSZ.

Nemzetünk műveltsége az Árpádkirályok alatt.

8. §. Előzmények.

A keresztyénség megjelenése s terjedése nemzetünknek szellemvilágára új fényt derített. Egy vallás sem volt soha olly ked-

vező a mindent elevenítő polgári szabadságnak, az emberi művelődés ezen legfőbb eszközének, mint a minden vallások legdicsebbike, a keresztyén vallás, melly minden nemzetek egyenlőségét nyilvánítja, általános szeretetet, békét, türelem hirdet, az emberi szellem végcélját örök létbe viszi át, s melly mindeneket egybefoglaló legszentebb kötelék az emberiségre nézve. — Átültetése nemzetünk keblébe új nézeteket támasztott életben, tudományban, s az egész szellemi művelődésnek egy különös, tudniillik vallási irányt adott. Európai életünk műveltségi pályájára ő árasztta mennyei fényt, mellynél biztosabb volt a haladás az általános népműveltség célja, a szellemi s anyagi köz-jólét felé. Meghonosulása hazánkban szorgalmat ébresztett, melly a polgárisodásnak alapja, s dajkája a polgári erényeknek. A keresztyén vallás kevés nemzetben okozott olly szembevethető változásokat, mint minőket keresztyén őseinkben szemlélünk. Másutt ez többnyire gyakorlatban találta a földmivelést, haladásban a műveltség egyéb ágait. De itt a legszebb s termékenyebb rónákon és völgyekben kezdete is alig mutatkozott a földmivelésnek fejedelmeink időszakában. Ennek általános elterjedése első áldása volt a keresztyén vallásnak polgári s műveltségi tekintetben; ennek jótékony hatása által tanítottott e nép hazájában honos lenni, a harczai kalandokat a földmiveléssel s műszorgalommal felcserélni: mindezekkel pedig a nemzeti erkölcsök nemesbülése is karöltve haladt elő. E tekinteteknél fogva összes műveltségünk szilárd alapjának megvetését Gyéza és István fejedelmek állambölcséségének köszönheti méltán a hálás magyar utókor.

Turóczi népviselet. — (Lásd a szöveget 346. oldalon.)

vező a mindent elevenítő polgári szabadságnak, az emberi művelődés ezen legfőbb eszközének, mint a minden vallások legdicsebbike, a keresztyén vallás, melly minden nemzetek egyenlőségét nyilvánítja, általános szeretetet, békét, türelem hirdet, az emberi szellem végcélját örök létbe viszi át, s melly mindeneket egybefoglaló legszentebb kötelék az emberiségre nézve. — Átültetése nemzetünk keblébe új nézeteket támasztott életben, tudományban, s az egész szellemi művelődésnek egy különös, tudniillik vallási irányt adott. Európai életünk műveltségi pályájára ő árasztta mennyei fényt, mellynél biztosabb volt a haladás az általános népműveltség célja, a szellemi s anyagi köz-jólét felé. Meghonosulása hazánkban szorgalmat ébresztett, melly a polgárisodásnak alapja, s dajkája a polgári erényeknek. A keresztyén vallás kevés nemzetben okozott olly szembevethető változásokat, mint minőket keresztyén őseinkben szemlélünk. Másutt ez többnyire gyakorlatban találta a földmivelést, haladásban a műveltség egyéb ágait. De itt a legszebb s termékenyebb rónákon és völgyekben kezdete is alig mutatkozott a földmivelésnek fejedelmeink időszakában. Ennek általános elterjedése első áldása volt a keresztyén vallásnak polgári s műveltségi tekintetben; ennek jótékony hatása által tanítottott e nép hazájában honos lenni, a harczai kalandokat a földmiveléssel s műszorgalommal felcserélni: mindezekkel pedig a nemzeti erkölcsök nemesbülése is karöltve haladt elő. E tekinteteknél fogva összes műveltségünk szilárd alapjának megvetését Gyéza és István fejedelmek állambölcséségének köszönheti méltán a hálás magyar utókor.

A keresztyén vallás behozatala, melly erkölcsi tekintetben a magyart Európa egyéb keresztyén népeihez simította, önként maga után vonta a nemzetnek európai szellemü átalakulását polgári tekintetben is. Erre nézve István a frigyrendszeren alapuló ösalkotmányt átvizsgálás alá vette, s minthogy azt a lényegesen megváltozott körülményekhez többé sem illőnek, sem elegendőnek nem látta, a réginek alapján európai szellemben azt nemzete szükségleteihez idomította. A királyság eszméjében kifejezett régi fejedelmi, most már fenségi hatalmat mérsékelt egyeduralom érvényére emelte európai értevényben; az országrészekbe kellő összefüggést, a közigazgatásba egységet hozván, a béke s boldoglet malasztjait ujja született nemzete körében örök időkre megállapítani törekedett.

E két vezéreszme az, mellyeknek első apostoli szent királyunk életet adván, nemzeti műveltségünk történelmén az Árpádág királyságának egész időszakán, mint aranyfonál, mindkettő végig fűződik. Ezekből indul ki, s ezekbe foly vissza felvett tárgyalásunk tovább szövése.

9. §. Keresztyénedés. Alkotmánymódosulás. Népevelés. Közkerkölciség.

I. Összes műveltségünk az egyházból vette kiindulását. Az európai művelődés csiráit még Gyéza fejedelemnek köszöné a magyar. A böles apa nagyszerű újításainak keresztülvitelére fia, István volt meghíva, ki szent hévvel látott az életfontosságú munkához, s leküzdvén az ősnemzeti visszahatást, azt szerencsésen bevégzé; de még sem azon általános mélyen beható sikerrel, mint közönségesen hiszik. Mert jóllehet a keresztyénség legott István idején buzgón hirdette s a kormány egész erejével gyámolítva terjedett; a szent király kénytelen volt mégis a hitterjesztés főintézetit, a szerzetes lakokat katonákkal is ellátni az őshitűek megtámadásai ellen. Régi okmányainkban számos a *Bálványos* nevű helység (Erdélyben

a *Bálcányosvár*), az őshitűek szenthelyeitől és szobraiktól így nevezve, kik hogy régi vallásukhoz hiven ragaszkodtak, az I. Béla alatt Székesfehérváron tartott nemzetgyűlésen (1061.) történtek bizonyítják. Csak szent László királyunknak sikerült a keresztyén vallás ügyét teljes diadalra emelni.

A keresztyén hitnek minden irányban elterjedése végett, első apostoli királyunk az egész országot tíz püspökségre osztá, egyházakat s a hitbuzgó benczések számára klastromokat építtetett; törvényrendeletileg minden tíz falunak egy templomot kellett állítani, a püspöknek pedig azt pappal és könyvekkel ellátni; s így, mert az első király alatt már sürűen érték egymást a bár igen kicsiny faluk, a térítés mindenüvé elhatott, s a szellemi mozgalom szükségkép élénk lett. A XII-dik században nevelték a lelkitanítók számát az újon alapított s honunkba is áttelepített premontréi és cisterci szerzetek, mellyekhez a XIII-diknak kezdetén a dömések, s az először hazánkban felállított pálosok, majd a ferencziek is járultak. Mindezekben a vallási buzgóság s a közoktatás új tényezőket nyert, kik az ujan megtelepedett tatárok, kúnok, neugárok, izmaeliták (mohamedhitű bolgárok) térítésében a szelidebb emberisedésnek felette hasznos szolgálatot tettek. Ezen szent célra összeállott egyesületek fiai tisztították s irtották ki elébb közös igyekezettel

vek meghonosításában. A közbátortalanság idején az ő egyházaik és zárdáik voltak szent szállásai a csendes iparnak és kereskedésnek. Ők édesgették a művészeket s kézműveseket a monostor falaihoz, kik az ököljog s rablóvárak lecsapásai elől örömmel vonultak ide, hogy az örökös jobbágyság nehéz jármába erőszakoló nemeség kezei közül szabaduljanak. De az üldözött bujdosók előtt is megnyiták a monostorok ajtai, mellyek ezeknek oltalmat, élelmet s biztos szállást adtak. — Illy sokoldalulag hatott a keresztyénség nemzeti mivelődésünk kifejtésére, emelésére.

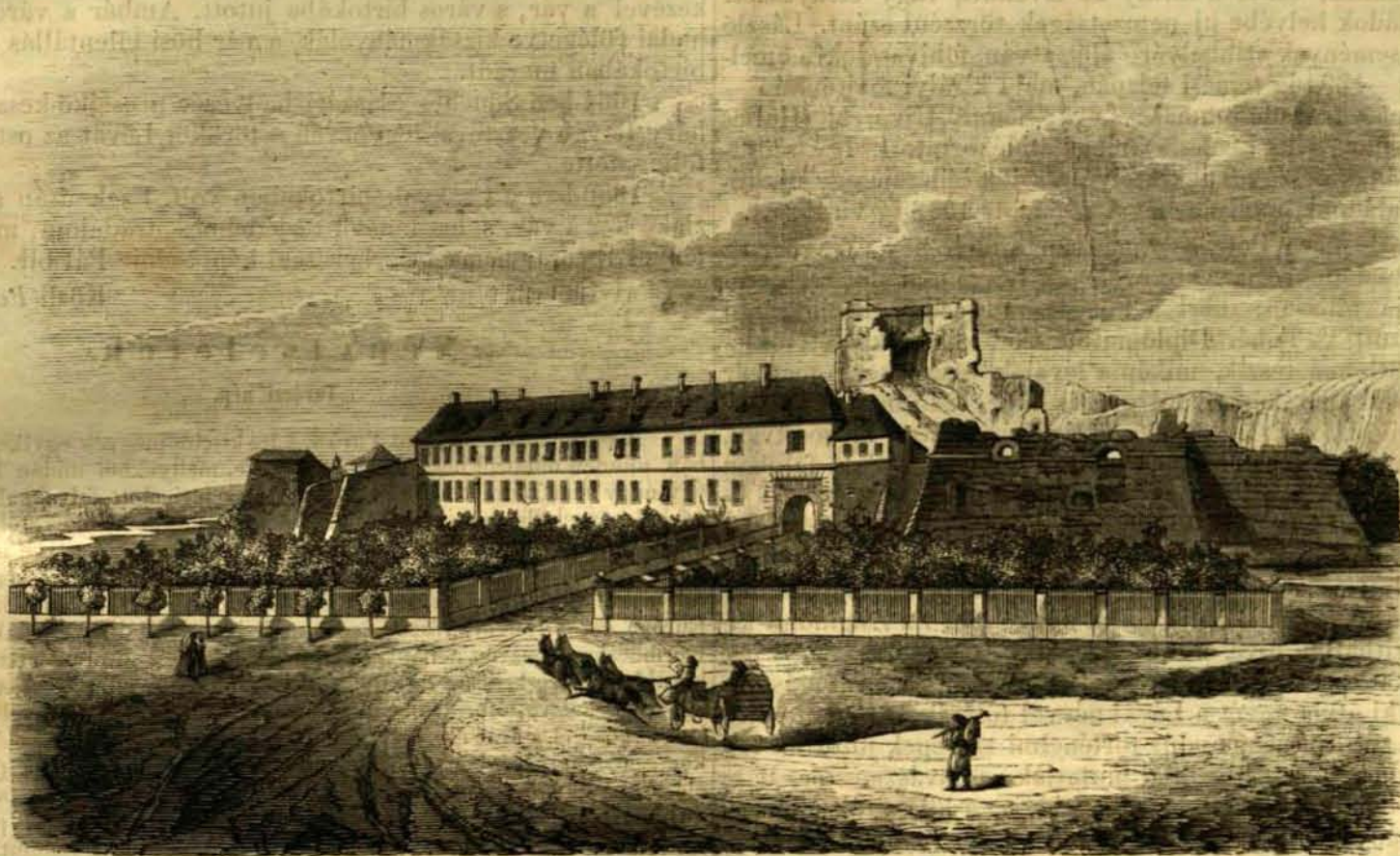
(Folytatás következik.)

Léva vára.

(Bars megyében.)

Léva várának Victorisz Antal ur által rajzolt romjait és széplaki Botka Tivadar ur érdekes levéltárából nyert adatok nyomán szerkesztett vázlatát adjuk azoknak, kik a régi maradványok becses emlékeiben gyönyörködve őseink intézeteit kegyelettel tisztelik.

Léva az 1156-ik évi okmány értelme szerint a XII. század közepén „Conventus hospitum“ kezdetszerű gyarmat volt, melly saját anyaegyházzal nem bírván, a szomszéd Barácska faluban, híhető a mostan így nevezett szántóföldek helyén, Euridinus gazdag birtokos

Léva vára

azon tüskékkel zordon térföldet, mellyen később a polgárisodás szép virágai diszlettek, s a mivelttség gyümölcsei bőven termettek.

Nemzeti csinosodásunkra s polgári kifejlődésünkre az Árpád-vér királyságának kormányidején legsikeresebb hatással voltak bölcs királyaink, s ezekkel egy szellemben közcélra dolgozó apostoli papjaink, kiknek hit-buzgalma által elterjedt s meggyökerezett honunkban az áldott keresztyénség, melly isteni vallás — miként magasztos szelleméből könnyen érthető — mindenütt, hová elhatott, oktatólag, képzőleg s nemesítőleg hatott a népekre, mellyeknek tudományt s miveltséget nyújtott. Lelkes királyaink ugyanis jókor átlátván a keresztyén vallásnak a nemzetek polgárisítására munkálódó felette nagy erejét, jókor behozták honunkba azon szerzeteket, mellyek ezen vallás elterjesztésére, tanítására s tisztán tartására alapítottak, s mellyek közül a benczés rendé nemzetünk megtérítésének dicsősége. Ezen hithősök mindent elkövettek, hogy nemzetünket a szilajságból kivetkeztetvén, az anyaszentegyháznak, s ez által a szelidebb emberiség nagy családjának megnyerjék, s a harczi hajlamot a béke csendes foglalkodásai felé irányozzák. Mirenézve magok ragyogtak jó példával kalandszerető eldődeinknek az okszerű föld- és szőlőmiveltésben, gyümölcsfa-nemesítésben, az irtványok s lecsapolt posványok hasznosításában, s némi kézmű-

költségén épült és Martirius esztergomi érsektől fölszenteltetett anyateplomhoz kapcsolt fiókegyházi község vala. Első telepítőiről mit sem tudunk, mert határozottan nem állithatjuk, hogy ez időtájban II. Géza király meghívása következtében letelepült flandriai és szász gyarmatosok amazokkal összeköttetésben lettek volna. Lévának még ekkor vára nem volt, hanem a megyei székes Bars várnak kerületéhez tartozott.

A történelmi sejtelmek legvalószínűbbé teszik azon állítást, hogy a gyászos tatár dulás után IV. Béla király illyes csapások ellen, az ország több alkalmas helyén őrvárakat építtetni rendelvén, Léva is czélszerű fekvésénél fogva új erődül vala kitiüzve. — Már a szomorú emlékezetű királyválasztási villongások idejében ott állott a büszke sziklavár. Visszaadtván pedig a rég ohajtott béke, Róbert király korában Léva a földült hazának erős vára, s jelentékeny állomása lön. Miután pedig a négyszázados Bars vár végkép elpusztult, birtokai az új Léva várhoz kapcsolattak; kormányzása megyei főispánokra és tekintélyes harcziakra bízván, mindenben megyei székesvár minőségre emeltetett. 1321-ben maga a félelmes ellenein győzedelmeskedett fiatal király, már biztos útjában, Léva vára alá jött, a hol tábort ütven, hív követőit magakörébe gyűjté, s királyilag megjutalmazá. Itt a nagy vendéget

fogadta a lévai várnagy bathmonostori Becse Imre, ki egyszer mind a barsi főispánságot is viselé, és alapítá a gazdag bathmonostori Tóttös családot, a Garam, Ipoly, Duna és Tisza partjain elterülő nagy jószágok büszke urait.

Az 1330-ik év eseménye sötét vérfoltokat hagyott Léva vára emléklapjain. Akkor esett áldozatul az örjögös Zach Bódognak ártatlan leánya Kopáy vártisztnek neje; a férj börtönben végeztetvén ki, gyermekei irgalmas kezek által Rhódusba és Lengyelhonba ragadtattak a borzasztó vérfertő elől.

A nagy király, Lajos alatt Léva az országos várak sorában megtartatott ugyan, de a várjóságok egy része László opoli herceg s nádor birtokába jutott „Ad honorem“ mond az oklevél, vagyis hivatalos fizetés, s jövedelem ezimen. — 1367-ben Deméndi László nagyváradi püspöknek s családja embereinek szinte a vár javadalmaiból királyi adomány osztatott; a megmaradt jószágot Garay Miklós nádor 1881-ben Bars-Léva közti mezőn tartott nádori közgyűlésben rendezte, s elidegeníthetlenné tette.

Azonban Zsigmond a kormányra jutván, ezen határozatra és a várszerkezet eredeti természetére mit sem ügyelve egy embert szemelt ki, Sáró garamparti szerény faluban birtokoló nemes családnak ivadékát, Sárói Lászlót, hogy ez is egyike legyen azon kevés szerencséseknek, kiket a király az elvénült, vagy elenyészett régi nagy családok helyébe új nemzetségek törzséül szánt. László tehát a nagy események színhelyére állítatván, főhivatalokra emeltetett — 1392—1394-ig temesi főispán, majd királyi főajtónálló — három roppant váruralommal: Léva, Semte, Újvárral (Holics vagy Fejéregyház, Alba-Ecclesia) megajándékozott. Így szünt meg Léva várának országos tekintélye, és lön bölcsője egy új, híres magyar családnak, melly a Lévai név alatt 1553-ig virágzott.

Sárói László fiára Péterre ragadván a cseh név, Wagner az elhunyt régi családokról irt könyvében a Lévai családot cseh eredetűnek állítja hibásan; mert a Forgácsok gazdag levéltárából napvilágra hozott, és Fehér Diplomatum Codexében közölt oklevelek, csalhatatlanná teszik, mikép a lévaiak tősgyökeres magyar nemzetség egyik ágát képezék. Ugyanis már 1245-ben sági, bálvándi és sárói birtokait azon nemzetség három ága megosztván, ezek egyike, melly Rugastól származott, bars megyei Sáró faluban telepedvén meg, az akkori szokás nyomán Sárói nevet vette fel, és azt a XV. század elejéig oly annyira megőrizte, hogy a Léva várával megadományoztatott László is haláláig a régi családi név mellett maradt; sőt halála után fia is, a historiai nagy eseményekbe vont híres Péter jó ideig Sárói névvel élt. Ez Zsigmond királynak tántoríthatlan híve, a cseh harcokban részt vevén, s így cseh zsoldosokat tartván alkalmat adott a cseh névnek ráfogására; ámbár ő volt, ki atyja nevét a Lévai névvel fölvaltán, azt utódira is átszállította. Milly eseménydús történelmi szerepek jutottak Lévai cseh Péternek, viselt hivatalai mutatják: főlovászmester, Bars főispánja, machói bán, Erdélyország vajdája, a hussziták ellen az ország főkapitánya volt.

Nehogy hosszúra terjedjen megkísérlett vázlatunk, mellözve fényes tetteinek elsorolását, csak azt említjük, hogy korának egyik hatalmas embere volt Péter, hatalmát pedig az ország legtekintélyesb főuraival, és családival kötött baráti, s vérségi viszonyai annyira növeszték, mikép őt az ország s nemzet életébe ható érdekes eseményeknél, a főszereplők sorában találjuk. — A pártok megválasztásában különösen szerencsés iránya vala, azt szemlélvén ki, melly a haza boldogító javát tüzte ki feladatúl, s mellyhez a Hunyady arany-kornak dicső alkotója az akkor még fiatal János tartozott. — Az 1440-ki események fonalát nem láthatta füződni Péter, mert ez évben sirba vitte magával a cseh nevet is; utóda László illy névvel élni nem akarván, egyedül a családi Léva nevet tartotta meg, melly 1553-ig virágzott.

Istvánfi Miklós történetíró szerint Lévai Gábort Pest ostrománál 1542-ben ágyú-golyó ölte meg. Hátrahagyott fiát Jánost anyjáról nagybátyja Thurzó Ferencz kamarai elnök, kellő gondnal növeltette Bécsben; de az Istennek tetszett a serdülő növendéket magához venni. Léva család ezen utósó sarjának földi maradványa 1553-ki szeptember 12-én tétetett a bécsi Ágostoniak sirboltjába, hol a gyászfóliás most is olvasható. Busongva gyászolhatta Léva vára utolsó törvényes fiatal urának kora elhunytát, ha ezen magvaszakadás szülte vésteljes eseményekre visszaemlékezett.

Tudniillik Balassa Menyhért kényúr Lévai Gábor özvegyét

nőül vevén, az urnó kezével a várat is elnyeré, később Csábrágot is, kiülvén innen Pálfi Péter őrseregét, elfoglalja; mind a két erősséget rabló bérenceivel megrakván, a szomszéd helyeket bitorló merénnyel rettegteté; rabol, pusztít; a gazdag ragadományt váraiban őrizteté. — A nagyszombati országgyűlésen összesereglett rendek elöterjesztvén a nemzet sérelmeit, megemliték azokat is, mellyeket Balassa Menyhért féktelen csapatai prédálva okoztak, s követelék, mikép a kicsapongó csendbontók korlátozásával a személy s vagyon-bátorság biztosíttassék. A király I. Ferdinand készséggel engedvén a méltányos követelésnek, bazin szent-györgyi Salm grófot bizta meg, hogy katonai erővel a rablók tanyáit földulná, s a köz békét helyreállítaná. A derék hadfi vállalatának dicsően megfelelt, a bitorló bandát 1548-ban megtörvén, Léva várát elfoglalta, s a várost is, az ostrom nyomasztó terhe alól fölmentette.

Később 1571-ben az egri hőst Dobó Istvánt uralta Léva vára, mit a most fennálló várkastély, uradalmi tisztikak kapuja fölötti irás így nyilvánít: „Magnificus Dnus Stephanus Dobó de Ruszka Comes Bars Medio Ladislai de Lekemer Fratris Sui Fieri Fecit Anno Domini MVLXXI. — A V szám D helyett, hihető hibásan van kivésve.

1605-ik évben Kolonics, Perényi özvegyét Zsófiát nőül vevén, kezével a vár, s város birtokába jutott. Ámbár a várost Boesky hadai fölégetve kizsákmányolák, a vár hősi ellentállás mellett ura birtokában maradt.

1664-ben Souches császári hadvezér a csejkő-keszi sikon Koháry István vesztével legyőzvén a törököt, Lévat az ostromzár alól fölmentette.

1680-ban a Csákyak birtokában volt. Ezek után az Eszterháziaké lön a vár, s hasonnevű terjedelmes uradalom, mit most is a fényes Estoras nemzetség hercegi képviselője Pál bir.

Közli *Pereczparti*.

Népviseletek.

Turóci nép.

A régi felosztás szerint Turóc a legkisebb megyék egyike volt hazánkban, minden oldalról hegyektől körülvéve, mellyekből midőn kiér az utazó, egy négy mérföldre terjedő lapályt lát szeméi előtt falvakkal s mezővárosokkal bőven elhintve, mellyek népe a többi felsőhoni tótságtól egészen elüt, mind szorgalmára s vagyonszágra, mind műveltségre nézve is, főleg pedig a Znyio s környékén. — Országszerte híresek a turóci kereskedők (sáfrányosok) kik Oroszországot, Perziát, Moldva-, Oláh- és Törökországot s Európa északnyugoti részét évenként bebarangolják. A férfiak nagybárá Körmezőn végezvén néhány elemi iskolát, szüleik által már tizenhárom éves korukban kereskedésre alkalmaztatnak. Először mint kocsisok (lőhajtók), egy vagy két váltóforint heti bérrel, s midőn már idegen nyelveken a czikkek minőségét s árát eltudják mondani, s a batyu-hordásra elég erősek, akkor segédi minőségben 4 egész 10 vft. heti bérrel működnek (najomnik név alatt). Később, ha a fiatal ember az üzletben is ügyességet s tapasztalást tanusított, felügyelővé (polovicjar) tétetik, kinek felügyelete s parancsa alatt egy szekér, négy vagy hat segéd s egy lőhajtó áll, ő ad számot a kereskedőnek haza érkeztekor. Ez utóbbtól ő üzleti czikkeket vagy pedig 8000 vft-ra is rugó készpénzt kapott kereskedésbe, s ő aztán felerészre osztozik a nyereség- vagy veszteségből a honn lévő kereskedővel. Egy illy kereskedőnek tiz felügyelője is van, s tőkepénzén gyakran ötven ember is nyereszkedik. A kereskedő nagybárá honn marad, s bérben tartott emberei vagyonára, gazdasága s földjeire, valamint nejeik s gyermekeikre is gondot visel, nehogy azok a férfiak s apák távolléte alatt bármí csonkulást szenvedjenek. — A Znyio s környéke férfai nagyon ritkán láthatók oda haza, kivéve a szolgákat, kik a nők vezérlete alatt gazdáik földjeit művelik. Néha három vagy öt év lefolyta után térnek csak haza jó nyereséggel. Haza érkeztekor, mi közönösen éjjel történik, lovaikra csengetyüket akasztanak, s azok csörömpöléseivel verik fel az alvókat. Nejeik, kik várva várják megérkezésüket, ki-sietnek akkor házaikból, tudakozódnán a megérkezett kiléte után, s a kinek haza jött a férje, azonnal lakomát üt a megérkezett tisztelétére, s az első nap a lakomák s a családi öröm, a második pedig a számadások nagy napja. Nő-sülni nagyon korán szoktak, s a házasság szertartásai után alig marad két három hónapig fiatal s többnyire esinos nejevel, legvigabb napjait félbenszakasztva, ott hagyja feleségét, s kereskedni megy a nagy világba egy-két esztendőre. — Távolléte alatt nejeinek külföldről időnkint pénzt, gyűrűket vagy szép és sokszor drága ruhakelméket küld, szerelme s megemlékezése jelölül. De a nők is büszkék férjeikre, s olly házasok is, kik már 10 vagy 15 év óta élnek együtt, annyira előzékenyek egymást iránt, s olly gyöngédek, hogy az idegen egy hónapi házasoknak néznék őket. Gyermekeik jó neveltetésére nagy szorgalmat és sok költséget fordítanak. A férfiak középtermetű, derült kedélyű s udvarias emberek, bő kozák nadrágot, s rövid ujjast (kabátot) viselnek, s vannak, kik öt-hat nyelvet beszélnek. — A nők karcos s szépen kifejtett testalkatát a szép szabású s drága kelméjű ruha szerfőlött emeli. Szines hoz-

szu szoknyát, s az előtt zöld, kék, vörös vagy fekete selyemből széles kötényt viselnek, derekaikat egy mellényvel szorosán összehúzzák, melyet elől ezüst vagy aranyos nagy lemezekkel összekötnek, azon dolmányféle újast zsinórokkal összekötve, fejeiken diázes s kicsiny fejkötőt, melyet félig egy nagy kendővel, mellökön keresztbe kötve befödnek, lábaikon harisnyát s topánt. Szépségükre s arra, hogy turócziak, büszkék, s bár a leányok száma igen

nagy s a férfiak többnyire távol vannak, máshova férjhez menni nem akarnak, ha csak városukba nem. — Az illedelemre nagyon vigyáznak, vendégszeretők s vendégeskedéseikben, vala mint házaik, butorai s ruháik kiválasztásában a szépet, s izléstelit keresik, s egész a pazarlásig fényűzők, annyira, hogy egy középvagyonos nő ünnepe ruhája sokszor a 200 pengő forintot is meghaladja.

Vágyólyi.

T Á R H Á Z.

Kakas Márton a színházban.

XLIX. Levél. Gróf Ráday 40 aranyos pályadíjaért versenysző vigjátékok.

Tisztelt szerkesztő ur! Akármerre fordul az ember, mindenünnen csak a sok panaszt hallja; rossz termés volt, nagy a szárazság, zabunk nem lesz, a kukorica kiszáradt, a szőlőt elverte a jég, a gyümölcs elfagyott, a makkot leették a hernyók; de mondhatom, hogy semmiféle productumát a hazai iparnak úgy el nem nyomorította a szárazság, úgy el nem verte a jég, úgy le nem ették a hernyók, meg nem gyötörte a fagy, mint a mi pályavígjátékainkat. Virágzáskor elég kecségtető volt a kilátás, huszonöt szilvafa díszlett tele virágokkal; azonban a cserebogár, meg a vinczellérbogár és a többi kegyetlen bírálók olyan pusztítást követtek el bennük, hogy mire a publikum a gyümölcsöt jött leszedni, már nem volt több három szemnél a fán. Ime ketőbe már beléharaptunk s kísült, hogy az is kukaczos. Lássuk hát ezt a két szem szilvát.

Az első czime „Örökség és Szeretem.“ Alapeszméje ez: Julius 30-kán este szerzőnek eszébe jutott, hogy — ejnye terringettét! — holnap 31-ke van, a pályázat utolsó napja, s nekem még nincs darabom, azzal vett egy font millygyertyát, egy koncz papirost, meg négy darab regalia szivart, bezárkóztott a szobájába, s mire a negyedik regalia elhamvadt, készen volt a vigjáték, délig még le is tisztázhatták. Van is abban a műben azután elég élcz, elég mulattató helyzet, csinos részletek, de szerző nem ért rá négy szivarnyi időköz alatt magát a mesét valószínűvé, elhihetővé alkotni; hanem a legelső kínáló gondolatot megfogta, s végre azután megfogták azok ötét, hogy szinte látja az ember, mint kéreszkedik, hogy ereszsze el. Egy fiatal férfi és lány tudnillik, egymást szeretvén, egymás kedvéért a rájuk néző örökséget a másik kezére akarva játszani, a hagyományozóval meggyűlöltetni készülnek magukat. Ok nélküli fáradság, mert ha szeretik egymást, akármeddigre jött az örökség, megoszthatja a másikkal. A hagyományozó tábornok elmulasztá megismerni örököséi jellemét s azért hozatja őket magához, hogy majd három nap alatt kiismerje. Illyen tábornokok már Kotzebue idejében sem voltak. Még pedig a fiúnak apja nélkül, a leánynak anyja nélkül kell házában megjelenni. De már illyen anyák még Kotzebue előtt sem voltak. A fiu azután gyáva kényeskedőnek, a leány katonás és iszákosnak mutatja be magát, az lesz belőle, hogy a tábornok el akarja kergetni mind a kettőt, míg végre megjelenik az apa és anya, az alakoskodás egy kis ideig tovább foly; azonban már reggeli öt órát harangoznak, szerzőnek eszébe jut, hogy a darabot le is kell másoltatni; a félreértés kiderül, a párok összeadatnak, az örökség kétfelé osztlik s a tábornok elmegy meghalni, a mi tekintve az előzményeket, nagyon jól eshetik szegénynek. Recommendáljuk szerzőnek, hogy ismerje meg azt a régi mesét, mely szól a gyorslábú nyul és a nehézlábú süldisznó versenyfutásáról. Még ugyan nem tudjuk, hogy mennyiben illik ez a jelen pályafutásra, mert az a második darab sem süldisznó ám.

Ennek a czime „Rablóvezér.“ Tartsunk fölötté statariumot. Van egy borzas, szurtos tudós a világon (szerző ideáljában a tudós requisitumai a borzasság és szurtosság), a kinek van egy csinos felesége, kivel valami erdőben kinn lakik magányosan. Borzas tudós férj, erdei lakás unatkozottá teszik a menyecskét, jön egy fiatal arslán, tévedésből belövi az ablakot; azt hiszik haramia vezér; pedig hát sokkal rosszabb annál; olyasféle gyaloglovag, a kinek nincs egyéb dolga, mint könnyelmű nőket bolondabbítani, ez nagy könnyen félreccsavarja a tudós néjét, talán el is szöktetné magával, ha egy régi barátja, kivel — köztünk legyen mondva — egy kis ismeretsége volt, közbe nem jönne, s el nem rontaná a gonosz machinatót. Szerző úgy bánt a felléptetett személyekkel, mint mikor egy pletykakompaniában előveszik a szomszédház belügyeit s a felemlegetett személyek közül egyen sem hagynak egy garasára becsületet. A férj maga ostoba, balgatag, furcsaságokkal teljes, rövid látású és eszü; felesége könnyelmű, esendő, ki tudja mire nem képes; csak az alkalom hiányzik melly erényét megrontsa; az udvarló lovag egy haszontalan utczataposó, kibe nagyon kevés szorult abból az essentiából, a mit becsületérzésnek neveznek; a jó barátból is sokat lehetne beszélni, ha az ember nagyon firtatná a dolgot; szerző egyik személyét sem védte, nem oltalmazta a rossz nyelvek ellen; ő lássa már most, hogy mit beszélnek felőlük? Ez a rablóvezér bűnvádi esetének tárgyalása; melyből mindenki meggyőződhetik, hogy mint nem igazi rablóvezér nem érdemli ugyan, hogy még egyszer felakasztassék — a szinlaphirdető táblára, de mint gonosz esábitó megérdemli az örökös fogságot Komlóssy Ferencz ur irodájában, még pedig nehéz vasban, az az, hogy azt a krinolint a nyakába akasztva, a mit a szinpadon in natura mutogattak.

Kakas Márton.

Gazdákat érdeklő.

— II. A luczernás rétek érdekében Kőműves Károly ur által kitűzött pályakérdésre (I. V. U. 31. 33. száma). (Folytatás):

III. Egy kemenesalji mezei gazda nézete e tárgyban következő: A lu-

czernát meggyilkoló elősdi növény (aranka, fecskefonál, fűnyűg) igazi neve a kemenesalji nép nyelvén: *luczerna-kosz*. Erre nézve említett mezei gazdánk ezen eljárás tapasztalta sikeres orvos-szernek. Luczernás földét későn-korán éber figyelemmel tartván, mihelyt észreveszi, hogy rajta valahol az a betegség mutatkozik, azonnal kezét tesz a nyavalyás luczerna-szálla, vagy bokorra, azt sarlóval földszint lemettzi, és megmaradott tövét a rá tekerőzött gonosz plántától kezével megtisztítja, melly t. i. földszint fut, és hirtelen elterül az egészséges szállakon. Így veszi elejét a kosz nagy elterjedésének, mi aztán orvosolhatlan baj, és egészen újból kell vetni a luczernát. Ezzel ő azt nyeri, hogy a beteg bokor sem vész ki, hanem ismét egészségesen kiközdül, és a kosz sem terjedhet a földön odább. Ő t. i. ezt a növény-bajt olyasminek hiszi, ami az emberi testekre nézve a levegőben terjedő pestis, vagy ragályos mirigy. Többire ő azt tartja, hogy ez a baj a luczernát nem épen csak a nagy szárazság és hőség miatt lepi meg, hanem ered a rossz magtól, és úgy hiszi, hogy a francia luczerna-magból felvirult vetemény e nyavalyától ment volna, vagy legalább gyérebbe látogattnék.

E. I.

IV. Erdélyből Voláblól *Köntsei Sándor* ur így nyilatkozik: A V. U. azon kérdésére, hogy a luczerni lóhere elnyomását okozó, ottan *aranyha*, vagy *folyóka*, nálunk Erdélyben *pipehur* név alatt ismeretes növény elhárítására mi volna legcélszerűbb? Több rendbeli tapasztalatom után hátor vagyok ajánlani azon eljárást, hogy midőn amaz elnyomó növény először mutatkozik, (történjék az bár első, másod, vagy harmadik lekaszalásakor is) tüstént félrehuzatván gereblye által a levágatott luczerna, azon helyet, hol a kártékony növény uralgni kezdett, azonnal be kell hinteni szapulott, vagy meglugzott száraz hamuval. S ez által tapasztalásom szerint szükségtelen lesz minden felásatás és szántás, és tökéletesen ki fog maradni a szóban forgó ártalmas növény.

V. Sopronmegyéből *Z. . . ur véleménye* ez: Kőműves Károly urnak a V. U. 31-ik számú Tárházában azon jutalomdíj nélküli pályázati kérdésére: „Ki tud gazdáink közül oly hathatós és czélszerű módot, melly által ezen kellemetlen kuszó növénytől (folyókától, vagy a mint nálunk nevezik koszarankától, fonál, fűnyűg, *cuscuta europaea*) luczernásaink megmentethetnének?“ A következőkben teszem meg feleletemet: A legjobb mód az, ha a magot jól megválasztjuk, s nem vetjük el a luczernával együtt az aranka magvát is; mert semmi kétségem benne, hogy a vetéskor töltjük el minmagunk luczernásainkat ezen veszedelmes dudvával. — Szántászándékkal használtam feleletemben ezen szót „megválasztjuk“, s nem ezt „megtisztítjuk“, mert szemenkénti megtisztítása oly apró magnak, mint a luczernáé, az ahhoz csaknem hasonló aranka-magtól, temérdek bajjal és pepecsléssel jár, s elég arra, hogy a szegény gazdát kétségbeesésre juttassa, hacsak néhány aranka-mag lopja is belé magát luczernásába. Olly helyről kell tehát venni a luczerna-magot, hol arankának hire sincs, s így meglesz óva luczernásunk ezen veszedélytől. Ha környékünkben nem ismernék illy biztos helyet, hozassunk magot a legjobb hitelű magkereskedőktől Franciaországból, hol, a mennyire tudom, ki van küszöbölve ezen dudva a luczernásokból. Engem ezen könyvekből meritett ismeretembe tapasztalatilag a len-mivelés erősített meg. A lennek ép olly ellensége az aranka egy neme (lenfojtó folyófü, *cuscuta epilinum*), mint a luczernának a másik (fonalfolyófü, *cuscuta europaea*), s tapasztaltam, hogy olly gazdáknak, kiknek ezelőtt évekkel aranka volt lenjökben, ha másunnan szerzett maggal nem vetették be földjüket, minden évben sok kárt tesz az aranka, míg a szomszéd hasonló természetű és mivű földekben szépen diszlik a len. — A lenről vett tapasztalatimat alkalmaztam a luczernára, s jó sikerrel. — Ha egyszer elvetjük az aranka-magot luczernásinkba, az elhatalmasodott aranka ellen, én sem tudok más tisztító szert ajánlani, mint az ekét, kapát, tüzet, de legjobb a vetéskor elejét venni a dolognak, hogy ne kelljen illy kemény eszközökhöz folyamodni.

— *Légy-irtás*. Ezen, lapunkban már egyszer megpendített tárgyban egy jó barátunktól, ki sem pályadíjt nyerni, sem megnevezeteni nem akar, ezen utasítást kaptuk, mellynek istállóknak, konyhákban, és egyéb efféle helyeken még talán a kánikula fogytán ez idén is lehetne ártalom nélküli hasznát venni. A recept a következő:

Végy egy keskeny hosszú zsákot, annak szájára alkalmazz varrással egy fenék nélküli zsombort (sajtárt), — mindkettőt e czélra feláldozván. Most a zsombort, ha lehet, napfényes, vagy minél világosabb helyen, tedd le valami asztalra, padra, tűzhelyre, melly helyzetben ekkor a zsombor fenekül a zsák szája és kelméje szolgál, többi részével a zsák az asztal mellett alá lóg. Így mázold be a zsombor belsejét, főleg alá-felé eső oldalát és fenekét téj-nemüvel, vagy gyümölcs-maszattal, névszerint baraczk-lágy félével, mit a legyek különösen szeretnek. Melly kitett csalétekre a legyek mohón, sereggel rohannak. Mikor aztán rajta, egymás hátán legvastagabban csügnek, akkor a zsomborra egy darab vászonruhát hirtelen reá csapván, azt borítsd le, kapd fel és a legyeket rázd belőle ki alá az üres zsákba, mellyen csavarints egyet a lerázott légytömeg fölött, hogy a bogarak vissza fel- s ki ne

szállonghassanak. Ekkor a műtelt újlag kell ismételni és folytatni. A zsákba így fogolyul esett légy-csoportot tetszés szerint, szabad helyre kivive, zuzd össze, vagy ereszd szélnek.

Irodalom és művészet.

+ Egy nagy becsű munka megjelenését jelenthetjük s ez: *Magyarország története, Szalay László* által. Ötödik kötet. Az 550 lapból álló vastag kötet történetünk egyik legérdekesebb korszakát 1646-tól 1699-ig tárgyalja, mely kezdődik a linzi békekötés után, magában foglalja *Zrínyi Miklós* (Zrínyi a költő) utolsó hadi tetteit, halálát; a törökkel 20 évre kötött *vasvári békét*; a *Wesselényi összeesküvést*, mely Zrínyi Péter, Nádasdy Ferencz, Frangepán Kristóf és Tettenbach lefejezésével végződött; *Tököli felkelését és a kurucz és labancz háborút*; *Budavár visszavételét a töröktől*; *Erdélynek Lipót király alá kerülését*; *Belgrádnak bevételét s a törökök által történt visszavételét*; a Tokaj és Patak környéki *paraszti felkelést* Tököli mellett, kik ennek mostoha fiát a később híressé lett Rákóczy Ferenczet elfogni szándékoztak, hogy vezérüké lenni kényszerítsék, de ki előlük elég korán Bécsbe osont; e lázadás elnyomását; az Eugen herceg által a törökökön nyert *sentai nagy győzedelmet*, és az erre következő, 25 évre kötött *karlovczi békét*, mely szerint az előbb török főúrság alatt álló Erdély, továbbá Magyarországon azelőtt a török által birtokolt részek, Temesvár vidékének kivételével, Lipót király uralma alá kerültek. E kötet e korszak két forduló pontját tárgyalja, melyek egyikét teszi a töröknek Magyarországból kiűzése, másikat pedig Erdélynek Lipót király alá kerülése. És e két pontot Szalay történetírásunkban eddig ismeretlen terjedelemben, alaposággal és sok helyütt egészen új adatok felhozásával tárgyalja, s a tényeket történetíróhoz illő pártatlansággal állítja egymás mellé. — Nem tudjuk, hogy e vállalat milly pártolásban részesül; csak azt tudjuk, hogy az megérdemelne, miszerint a biblia mellé minden magyar ember megszerezze. A történet a multat tárgyalja és higgyétek, végzetlenül nagy erő és vigasztalás rejlik a multban, kivált az olyan nagyszerű eseményekkel dicsekvőben, mint a miénk.

△ *Balog* veterán színészünk, a nemzeti színháznál meg fogja ülni ötven éves színészi pályájának ünnepét. Ez alkalommal ugyanazon színműben lép fel, melyben egykor legelőször szerepelt. E darab czime *Czerny György*, zenéjét, még az időben szerző *Mátray Gábor*, jelenleg a muzeumi könyvtár őre.

— *Xántus János utazási naplója*. Páparól veszszük e sorokat: Az eyesült északamerikai államok által némely az Indusok birtokában levő földrészeknek felvétele, tanulmányozása, s ismertetésére kiküldött — illetőleg a kutató expedítio vezényletével megbízott derék hazánkfia *Xántus János* ur hosszú utazásai, szemtanuskodásai, s sokoldalú tapasztalatai alapján — a látottak kellőbb felderítéseül, s tájékozhatásul az utazó által önkézüleg a természet után gondosan rajzolt táj-személy, és egyéb különbnél különféle tárgyak képével érdekesített, s minden európainak valódi élvezetet nyújtó „*Utazási Naplóját*,” hazai irodalmunk önzéstelen barátja *Prépost István* ur e napokban sajtó alá bocsátja, s füzeteként kiadni szándékozik.

— Mint lapjaink hirdetései között bővebben volt közölve, a „*Nagy Tükör*” 6 és 7-ik füzeté már megjelent s eddig az előfizetők kezében is lesz. Ugy halljuk, hogy a hátralevő 3 füzet gyorsan fogja egymást követni, hogy az első évi folyam mihamarább bevégeztessék. Fog-e ezen a közönség által annyira pártolt és még nagyobb tökéletesedés magvát méhében rejtő s igen hasznossá válható vállalat folytatattatni? arról ugy hiszszük, senkinek sem lehet kétsége. Azonban ha jól értesültünk, mégis némi változás fog történni e vállalat körül. Ugy halljuk, hogy eddigi szerkesztője *Jókai Mór* csakugyan engedni készül a több oldalról nyilvánított bölcés és nem bölcés felszólításoknak és a „*Nagy Tükör*” szerkesztésétől a jövő évfolyamra visszalép, de csak azért, hogy helyet csináljon az e térre termett — *Kakas Mártonnak*. Ugy hiszszük, senkinek sem lesz oka e változáson busulni, a ki e két férfit ismeri. Márton gazda már előre örvend, hogy a kilátásba helyezett sok új szerkesztővel együtt ő is szerkesztő leend.

Mi ujság?

— Mult csütörtökön buzgó ájtatossággal ültük meg a két fővárosban Szent István király egyházi és nemzeti ünnepét. Az ünnepély fényét emelé *Főkormányzó Urunk ő cs. Fensége* és herceg-prímás ő eminenciája személyes jelenléte.

— A fürdők vendégei lassanként már haza szállingóznak az ország minden részéből. Mult héten érkezett haza B.-Füredről *Jókai Mór* is, hozván magával egy igen szép és gazdag rajzgyűjteményt, a Balaton regényes vidékének sajátkezűleg készített tájképeit, melyek fametszőink által már munkába vétettek, hogy nem sokára a Vasárnapi Ujság hasábjain lássanak világot. Tudva van, hogy *Jókai Mór* barátunk épen olly ügyesen tud bánni a rajzónnal, mint a tollal.

— A nemzeti színházi nyugdíj-intézeti naptár ügyében. Miután a nemzeti színházi nyugdíj-intézeti naptár sajtó alatt van, és october 1-ére okretetlenül megjelenik, a t. cz. gyűjtő urak és hölgyek tisztelettel kéretnek, hogy kezeiknél levő izeiket *september 10-ig* beküldeni sziveskedjenek; mert azon-tuli előfizetések nem fogadtatnak el. — Pest, aug. 19-én 1857. — *Szigeti József*, a nemzeti színházi nyugdíj-intézeti naptár szerkesztője és kiadója.

+ A törzsökös magyar Miskolcz városában a sokáig készült és végre elkészült színházat aug. 9-én egy *musikálische Academie*-vel nyitották meg. Mondják, hogy a közönségben e tréfát egyetlen ember szeszélye követte el. Sokszor szomorú dolog közönségnek lenni! — Vessük rá a felejtés fátyolát s tekintsük ugy a dolgot, mintha a valódi megnyitás csak ezután következne. (A minthogy ugy is van. Szerk.)

△ Jelentjük a nyaktörő művészetet hön pártoló közönségnek, hogy *Renz lovardásznak* 100 (nem tudjuk a lovakkal együtt-e) tagból álló társasága e hó 26-án fogna Pestre megérkezni, hahogy előre futott hire megvalósul. Mondják, hogy társaságában négy szerezsen is van, és hogy ezek igen szépek — mert borzasztó rutak.

+ *Felkaptak bennünket*. Csak nem igen régen kezdett meg egyik bécsi német lap tárczájában egy regényt, melynek tárgya a magyar zsvány életből (köszönjük) van merítve. Egy francia képes ujság *Jókaitól* hozott fordítást. Stuttgartban az „*Ausland*” folyóirat 24-ik száma illy czimű cikket hozott: *A magyarok Moldcában és Bessarabiában*; borainkat a külföldön iva iszzák, gyapjunkat keresve keresik stb. stb. Hiába! így megy a világ sora — egyszer csak divatba jövünk mi is; azt már régen megértük, hogy a kültöld is magyar nyelven tud káromkodni, . . . hanem ennél bizony többet is, jobbat is ohajtanánk.

△ Egy strassburgi lap említi, hogy ott egy kertben ollyan szőlőtő van, mellyen 1157 szőlőfeje csügg.

— *Nagyhőrsről*, aug. 8-áról írják: Ma egy hete városunk valóságos népiünnepet ült. A piac széles terét nagy néptömeg lepte el, s türelmetlenül várt várt valamit: hogy mit? mindjárt elmondom. Van itt egy ácsmester ember, *Fitos*, ki akármilly magas és sugártornyot egy pár kötél segítségével, minden állás nélkül megjavít vagy megújít. A helybeli reform. egyház tornya kiigazítását épen ezelőtti nap végezte be, s a gomb és kakas feltétele ekkor délután ment véghez. A gombot (melly akkora mintegy 3 akós hordó) a torony legfelső ablakába csigán huzta fel, ott hátára vette, s lecsüngő kötélén felmászott vele a toronyhegyébe s miután hasonló módon a csillagot és kakast is felvitte és beillesztette volna, 12 pohár bort kiürített, 12 pohár-köszöntést mondott s a poharakat minden köszöntés után a nép közé hánnya, melly hangos éljenekkel fogadta azokat. Azon egyházaknak, kik tornyaikat megakarják igazittatni, ajánljuk *Fitos* urat, ki állás nélkül dolgozván, épen fele árért igazítja meg a tornyokat, mint más mester ember tehetné. Annyi bizonyos, hogy *Fitos* uramnak jó feje van. Midőn egyszer kérdezték tőle „nem fél-e odafehér?” — „Jobb annak, uram, oda sem menni, a ki ott fél” — mondá. — A helybeli főgymnasium tegnap végzé be érettségi vizsgáit; 26 növendék közül egyetlen egy vettetett vissza, a többi érettnék nyilvánított. Az intézet növendékei száma ez évben 242 volt, a helybeli praeparandiáé 26. Az intézet programja *Sophocles* „*Oedipus*” czimű görög drámáját hozza Szabó Károly által fordítva. A *Tomory Anasztáz* által kitűzött 5 db. arany jutalmat *Balogh Tihamérnak* ítélte oda *Arany János*, ki e tárgyban T. ur által fölkért bíró volt.

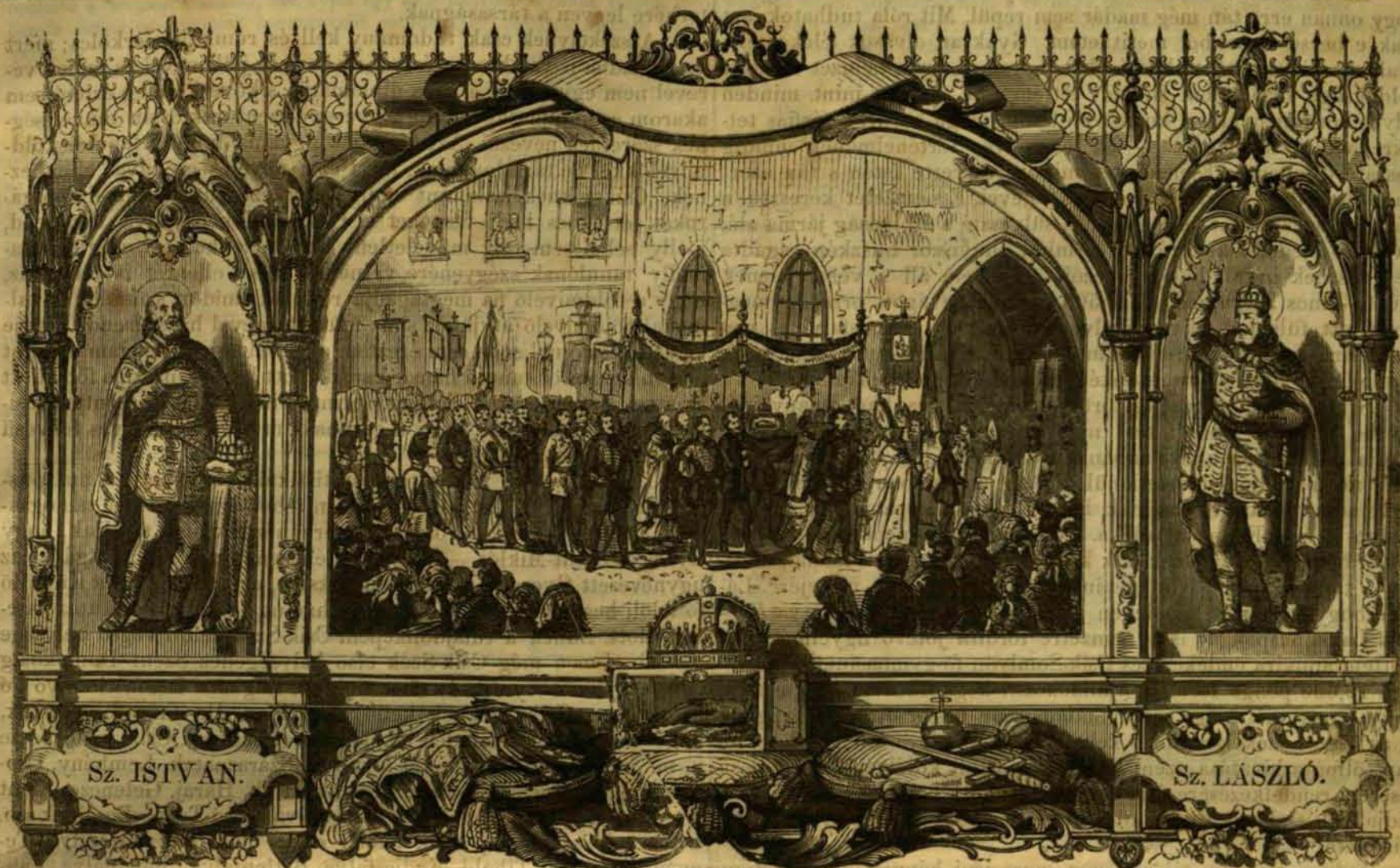
+ *Ó te boldog külföld!* Egerben is alakult egy borászati egylet. Hasonló egyleteik egymásután kezdenek alakulni, melyek ezéjja, borainkat külföldön jól eladni. Borivóink már jajveszékelnéi kezdenek, hogy jó borainkkal is ugy járunk mint a fogással, mellyről tudva van, hogy a ki valódi jó fogast akar enni, az ne a Balatonvidékre, hanem Bécsbe s tovább is menjen. Borainkat illetőleg azonban ettől nem tarthatunk, mert legnagyobb része ugys visszakerül, csakhogy persze már bordeauxi, malagai, keresi-nevek alatt! Ezen nevek alatt járja be a világot is; mert ha borainkat mindig és mindenütt maguk nevéen árulnák, ugy országunk hire már nemcsak a világra, de még azon tulra is kiterjedett volna.

— *Hála-nyilvánítás*. A (tolnamegyei) gyönki prot. magán algymnasium igazgatósága, kegyeletes kötelességének ismeri, köztudomásra hozni, azon nemes buzgóságot, — melly szerint ezen e vidéken életszükséggé vált intézet javára f. évi jun. 1-én, leginkább t. cz. *Domonkos Amalia* k. a. közremunkálása s indítványa következtében, egy sorsolással egybekötött táncvizigalom tartatott, olly fényes eredményel, hogy az Ország minden vidékeiről beküldött igen szép és változatos tárgyak kisorsolásából, — s a belépti jegyekből bevett tiszta jövedelem tesz, 505 ft. 49 kr. p. pénzben; — melly szép összeg alapítványul letéttetni, nem pedig napi szükségek fedezésére fordittatni, az iskola igazgatóság kezelésére bízott. — Megjegyzendő azonban, hogy e szép eredményt, leginkább a *gyönki földes uraságok* fényes összeköttetéseknek, és azon szives készségnek lehet köszönni, melly szerint nem mulasztották el mind azokat részvétre felhívni, kiknél remélték, hogy a szent czél előmozdítása vizshangra s kész pártolásra találand; köszönjük továbbá a fentisztelt kisasszony, s uri családja áldozatra kész nagylelkűségének, miszerint ugy a tánc-teremet, mint annak fényes és izletes feldiszítését, ingyen, és saját készleteikből állíták ki, s engedék által; — s köszönjük végre annak, hogy többen a meghívott uri vendégek közül szép ajándékokkal, kiválólag pedig a rendező k. a. maga saját zsebpenzéből 50 p. fital járultak e szent czél előmozdításához. — Fogadják az illetők mindnyájan, legőszintébb hálánk s köszönetünk kifejezését. — Ez alkalmat felhasználjuk tudatni a t. cz. közönséggel, hogy e szép reményű iskolában a mult iskolai évben volt 91 rendes, s 10 rendkívüli tanuló; — a jövő iskolai év kezdetét veszi october 1-ső napján. Gyönk julius 30-án 1857. — *Az iskola igazgatósága*.

Adomák.

x. *Halálítélet Spanyolhonban*. 1831-ben történt, hogy egy ifju spanyol nemest, a malagai legfőbb törvényszék, egy halálos büntette miatt: száz évi és egy napi fogságra ítelt; ugy szólván a törvény: hogy spanyol nemest nem lehet halálra itélni.

x. Egyszer egy teljesen kopasz fejű, de roppant szakállu ember jött egy vendéglőbe. A mint asztalhoz ült, a vendéglős kis fia le sem vette róla szemét, fölényen vizsgálgatta egy darabig, végre hangosan felkiáltott: „Nimi apám, ennek az urnak lecsuszott a haja!”

SZENT ISTVÁN ÜNNEPERE.

A nemzeti ünnep emlékére!

„A nemzetet és nemzetiséget ma már nem védik kiváltságos intézvények rámai. A magyar nép is, — mint egy város, mellynek sánczai s falkerítései szétbontatnak —, most már mindenfelől nyílt és védtelen behatásnak téve ki, jövőre egyedül saját erkölcsi erejére s józan éberségére van utalva.“

E szavakat olvastuk közelebb egy nagyobb napi lapunkban.

E gondolat az, melly mindnyájunk lelkében él, e meggyőződés az, melly kettőztetett munkálkodásra s komoly erőfeszítésre serkenti időnkben a szellemi téren munkálkodókat, s anyagi áldozatokra azokat, kiket a sors kegye inkább megáldott. De áldozatát meghozza a nagy s kicsiny egyaránt.

Azon meggyőződés, hogy a magyar népnek nem csak értelmileg, hanem szorosabb erkölcsi tekintetben is most még magasabban s tisztábban kell állania, mint valaha, midőn az idők nem voltak oly válságosak, birta reá földi javakkal épen nem bíró, de hazája s népe jólétéért bárkinél melegebben lelkesülni tudó s az irodalmi téren is dicséretesen ismert egyik érdemes hazánkfiát *Karcsai G.* urat, hogy kevéssel ezelőtt 7 darab cs. kir. aranyat kézbesített a Vasárnapi Ujság szerkesztőjének, olly utasítással, hogy azok egy pályázat útján nyerendő s e leginkább elterjedt lapokban kiadandó erkölcsi irányú költemény szerzőjének ítéltesse oda. Kevéssel ezután lényegileg az előbbenihez hasonló felszólítással egy másik tisztelt hazánkfiát *Söjtöry Zsigmond* ur részéről küldetett be hozzánk újabban 2 darab cs. k. arany.

Közeledett *Szent István* első apostoli királyunk ünnepe. Szeretnők mi is, hogy e nap mindinkább emelkedjék fényben, fontosságban. Szeretnők, ha e nap soha se mulnék el a nélkül, hogy a haza szükségéről, bajairól meg ne emlékezzünk, hogy a ki csak teheti, egy a haza és nemzet közjólétére befolyással bíró ténynyel

ne tegye emlékezetessé. — Illy szándékból a Vasárnapi Ujság szerkesztősége, nem várván addig is, míg a fentebbi 9 darab arany egyes hazafiak bizton remélhető adakozása által többre növekedhetnék, a fentebbi összeget 15 darab aranyra egészíté ki s ezennel mindenki szives figyelmébe ajánltatik a következő

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS:

Készíttessék olly költői beszély, vagy tanköltemény, melly a népünk életében legfeltűnőbbben nyilatkozó bűnt, vétket, vagy hiányt (p. o. káromkodást, fényüzeést, mértéktelenséget stb.) vevén alapeszmeccal, annak mintegy kiirtására céloz. A pályázóknak teljes szabadság engedtetik nemesak a tárgy választására, hanem a költészeti nemre nézve is, a szerint, ki mellyikben erősebbnek érzi magát, s mellyiket tartja alkalmasabbnak czélja kivitelére — akár a költői beszély, akár a tanköltemény formáját. A pályázandó mű, alapjában s előadásban komoly legyen; minden tréfa s bohózat kizárással; mindazáltal a szerző tetszése szerint vegyithet művébe humoros és satyrai elemet, vagy megmaradhat a tisztán didaktikai téren. — Azonban szükség, hogy mind a költői beszély, mind a tanköltemény népies modorban ugyan, de még is művészi formában irassék, azaz: a belső compositio és a külső technika egyaránt figyelembe vétesse. — A jutalmazandó műben a valódi műbees kívántatván meg, ha ez a beküldendő művekben nem találhatók, a pályázat újra fog kitűzetni, míg illyen találkozik.

Jutalma 15 darab arany.

Beküldési határidő: 1857. december 15-e. A jutalmazott mű a Vasárnapi Ujság 1858. évi folyamának elején fog közzététetni. — *Bírálokul megnyertük:* Karcsai G., Czuczor Gergely és Gyulai Pál urakat. — A pályázati művek szokott mód szerint (jeligével s jeligés névvejtő levelekkel ellátva) a kitett határidőig az alóli szerkesztőséghez küldendők be.

A Vasárnapi Ujság szerkesztősége.

Néhány szó a székelyekről a székelyekhez.

— Az én kedves hazámtól, a Székelyföldről oly távol vagyok, hogy onnan erre tán még madár sem repül. Mit róla tudhatok, azt csak e becses lapokból meríthetem. Gyakran olvasok lélekemelő, gyakran szívdrejtő tudósításokat. Látom, hogy a nemzet vesztett boldogsága sirján nem sülyedt tétlenségbe, hanem mint minden súlyos körülményeiben, komolyan tekint maga körül, s férfias tettek határozza magát. — Ez ezredéves történelmének mindig visszatérő jelleme. E nemzetet mindig szerette Isten s tán azért csapdosta oly gyakran sújtó vészével. E nemzetet keresztül a századok során saját vére gyakran sülyeszté a szolgaság járma alá, kivált a fejedelmek korában, s mind annyszor büszkén ragadta meg vésznek indult hajója evezőjét. Előttem áll a véres jelenet, midőn János Zsigmond alatt 500 székely levágott orral, s megcsontított fülekkel jajveszékelve nyargalt a szamosfalvi és marosvásárhelyi téreken; rátekintek a véres függönyre, mellynek homlokirata *siculicidium*, s önkénytelenül könyekre fakadok.

S most midőn gazdag történelménél s dús hagyományainál egyebe semmije sincs: tért nyit szellemének, hogy ha egykor kardja villámlása a Szajnában visszatükröződött, magasra törő lelke ne maradjon miveletlenül gazdag anyagában, hanem fénylegve adja tudtára Európának, hogy a keleti Kárpatok hegylánczai között él még Etele sarjadéka. Látom, hogy e nemzet kebelében *Mikesek* és *Mikók* születtek, kik közül egyiket a hadak Istene, másikat a tudományok szelid geniusa vezetett a tettek mezejére. Látom, hogy e nemzet kebelében nem született egyházi főatya *Hajnal* Lajos püspök ur is e nemzetre fordítá jótévő figyelmét, s az előttem annyira emlékezetes Csik-Somlyón fő-gymnasium föllállítására 12,000 pengő forintot ajándékozni kegyeskedett. Azt hiszem, hogy ő nagyméltósága iránti hálám, bár hitsorsosa nem vagyok is, az összes székely nemzet kebelében viszhangra talál. E jeles főpap fölfogta hivatása, szent körét, s apostoli kötélyének hü teljesítésére a rendelkezésére álló eszközöket mély belátása szerint föl is tudja, föl is akarja használni. Adja Isten, hogy sokára nyuljék tett-dús élete!

S ép e tény az, mi engemet most irni kénytet; mert látom, hogy alig lön megpendítve e nemzet boldogságára szülemlett szent eszme, s már az önzés annak létrehozásában gátat akar gördíteni s a nemzet e célra szánt adakozását megoszlatni törekedik. Meg nem foghatom, hogy Gy.-Sz.-Miklós honnan követeli magának azon magas műveltséget, miszerint a Hargitán, Küküllőfőn, Midácson és Nyergesen belül csak ott lehetne főgymnasiumot alakítani s egyebütt teljességgel nem. Értelmes művelt emberekkel társalkodás mindenestre főtényező az ifjuság kiképzésére; de hogy Csik-Szék intelligentiája Gyergyó-Szent-Miklóson özpontosuljon, azt mindig tagadni fogom. E város lakói miveltebb részének, kevés kivétellel, a kereskedőket tartom, kik nagyobb részint örmények, a magyarokhoz nagyon simulók s kivált az újabb nemzedék, tán még anyanyelvét sem érti. Tisztelem őket, mert csak náluk látom azon őszinte patriarchalis életet, melly az európai nemzeteknek nem tulajdona többé. De ha választanom kellene, hogy oly emberekkel társalogjak-e, kik minden vagyonukat az örök természettől véres izadtságukkal veszik, vagy olyakkal, kiket a fillérek számítása s a nyereszkesedés szelleme a lelkiismeret korlátain gyakran túl ragad, őszinte lélekkel megvallom, hogy az elsőre adnám szavazatomat. Midőn a halhatatlan Kis Gergely a székely-udvarhelyi ref. kollegium alapját megvetette, az egész városban egyetlen papucos és egyetlen esernyős nő volt, — ezt nekem egy öreg tanárom, ki a fényűzésnek s álműveltségnek indult nép romlásán gyakran kesergett, olykor-olykor gunyolódva mesélgette. Székely-Keresztúron, midőn a boldog emlékü Mihály János az unitariusok részére gymnasiumot épített: egész helységben és városban egyetlen örmény kereskedő volt; a kevés számból álló aristocratia pedig a tanuló-ifjuságot magához sehol és soha föl nem emelte. Tehát a földmivelőkkel, a társadalom e legelső mestereivel kellett társalogniok. Mégis innen kerültek ki a Pálfiak, Gálfiak, a Berdek, Jakabok, Uzoniak s a nemzet lángkeblű dalnokai Kriza és Szolga és akár hány derék hazafi, kiknek a salonokra semmi, de a salonoknak igen is nagy szükségük volt rájuk. Testben és lélekben erőteljesebb ifjuságot e két iskola növendékeinél soha nem láttam; s hogy az ugy nevezett vállalkozási szellem bennök ki nem fejlődhetett, annak alapos okát nem a társalgás, hanem az intézmények hiányában

kell keresni, különben is inkább akarom, hogy az ifjuság értelmes fővel és romlatlan kebelrel lépjen az élet szinpadára: mintsem egy kis város ferdeségeit abderitakint magába szivogatott jellemével terhére legyen a társaságnak.

A székelynek csak tudomány kell és romlatlan erkölcs; mert ha jutandna is valakinek részeül, de őszinte jellemével és meleg vérével nem egyez meg a sima diplomatia; s következőleg érteni sem akarom azon simaságot, mit a gyergyó-szent-miklósiak műveltségnek szeretnek nevezni. Azt kívánják ugyanis, hogy a tanulók földmivelőkkel ne társalogjanak, mert ez a nevelés céljával ellenkezőnek. Csikszéknek valamint eddig, ugy ezután is, művelt polgárokat, értelmes hadi tiszteteket a földmivelők osztálya képezend, melly sehol sem oly műveletlen, hogy azokkal társalogni valamely tanulónak szégyenére válnék. Furesa ellentét is lenne az, hogy a földmivelő fia megtagadja rokonát, midőn szünidők alkalmával földmivelő atyjához sima műveltségével hazatér. Higgye el, szerkesztő ur! soha sem éreztem oly boldognak magamat, mint midőn atyám öt tanuló fiának kapát adott kezébe, pászma főn állott az atya, s aztán a fiuk életkor szerint. Nincs tehát a szentmiklósiaknak elég okuk arra, hogy a gymnasium helyét a kedves fekvésü Somlyótól elvitázzák.

De van nekem földirati és statistikai okom, hogy a nm. püspök ur akaratját és célját igénytelen tehetségem szerint támogassam. Mert ha a székelyföld térképére nézünk, ugy találjuk, hogy Gyergyó-Szent-Miklós, — ha jól emlékezem tizenegyed magával az ugynevezett Gyergyó fiu székben fekszik, egész Gyergyó a Küküllő fő felőli hegyről nézve, mint egy pohár ugy tűnik föl az utazó szeméi előtt. Ennek a tulajdonképeni Csik-Szék felőli végső helysége Vasláb. Innen még Csik-Szék első helységéhez Szent-Domokosig egy hegyláncz nyulik 4—5 órai hosszúságban. Innen Somlyó jó hat órai ut Csik-Széknek kellő közepében. Ha már fölveszszük, hogy Csik-Széknek minden lakója, Háromszéknek Csik felőli része u. m. Szentlélek, Polyán, két Nyujtód, Szárazpatak, Lemhány, Csomortán, Esztelnek, Szászfalu, Bereczk, Hilib, Haraj, Gelencze, Szent Katolna, Hatolyka, Petőfalva, Futásfalva, Alsó-Torja, Pcselnek stb. Udvarhelyszékben ép Csik felől: a két oláh falu, Márafalva, Tenyed, Zetelaka, Tibold, Kadicsfalva, Betlenfalva, Siménfalva, Fancsal, Oroszhegy, Ülke, Szombatfalva, Székely-Udvarhelynek egy része, Lengyelfalva, Farkaslaka, Malomfalva szentlélek Bogárfalva, Diófalva szintén katolikus lakókat számlál, s mind közelebb s jobb uton juthatnak Somlyóra; s ha továbbá tekintetbe veszszük, hogy Csik-Somlyón a forradalom előtt már gymnasium volt s a szükséges épületek egy része még jó karban áll, s az egyházi tanárok a Ferenczrendiek zárdájában alkalmas lakással elláttathatnak: gazdasági szempontból is mindenki meggyőződhetik, az alapító főpap ő nagyméltósága gondos nézetében, miszerint e fő gymnasium helyeül nem mást mint Somlyót szemelte ki. S ha a gondviselés a székelynek jövendőt ígért s kies földjét egykor vaspálya hálózza be: az bizonyosan nem Szent-Miklóson át Tölgyesnek, hanem Somlyón át vagy mezején tart a gimesi szorosnak, s ekkor Somlyó mint lerakódó hely bizonyosan magához édesgeti a kereskedő urakat, kik magas műveltségökkel egy nemzet ifjuságának irányadói leendhetnek.

Azonban én azt szükségnek nem tartom, mert ha a nm. püspök ur a föllállandó főgymnasiumban ismeretekben dús, jellemökben fedhetetlen, életnézetökben gyakorlott tapasztalatu tanárokat alkalmazand, kik a tanulók lelkületébe nemcsak behatni, hanem azokat kellően kormányozni is képesek: ugy azok egykor a férfikor komoly óráiban áldani fogják ő nagyméltóságát; s elmondandják Péterfyként:

„Eszme áraszt fényt világot
Eszmék szülnék mennyországot;
Eszmék létre jőjötök,
Éden száll le veletek.

Lutillán (Hontmegyében), jul. 12.

Hurgitalyi.

Véres események színhelyei Báthory Zsigmond korából. *)

(Toldalekul a Vasárnapi Ujság 28. számához.)

Lett legyen bár *Báthory Zsigmond*nak alapos azon gyanuja, miszerint a véráldozatul esett országnagyok s fő nemések a portához szitva, a fejedelm elleni összeesküvés részesei voltak, vagy bár a hatalomféltés rémképei

*) Bethlen Farkas VIII. könyv.

sarkalák a fejedelmet az ország virágai lekaszáására. — mindenik esetben véres betűkkel írta fel Klio feketé táblájára a fejedelem azon eljárását, miként minden kihallgatás, s az önvédelemnek egyetlen ártatlan szózata nélkül hurczoltatá a vérpadra azokat, kik közül egy az ő gyermekkorának vezére, többen a status gépezetének kormányzói, mindnyájan pedig a nemzet virágai valának. —

Három felvonásban játszott le az 1594-diki erdélyi dráma, Kolozsvárt, Szamos-Ujvárt, és Gyaluban. S míg a színhelyek függőnyeit rendre felgördíteném, ismerkedjünk meg a dráma elvérzett egyéneivel.

Vasárnap volt augusztus 28-a, s az ország nagyjai szokás szerént a fejedelmi palotába gyűltek sz. misére kísérendők a fejedelmet; már elzúgtak az imára intő haranghangok, már indulókészen állt a szép számmal egyben gyűlt főnemesség koszorúja, midőn Király Albert, Csukát Péter, és Fekete János egy csapat fegyveres gyalogsággal a palotába törnek, s Fekete János felolvasá névjegyzékét azoknak, kik elfogatandók valának, kik is így követték:

Báthory Boldizsár unoka vére a fejedelemnek harczias jellemű, kitűnő külső, megnyerő modoru, életvirágában diszlő férfi volt, kinek a lengyel királylyá választott **Báthory István** a fogarasi várat a hozzá tartozó uradalmakkal mint sajátját örökül hagyta, s ki később az erdélyi hadak generálisává választott. E volt legnagyobb szála Zsigmond szemében, kitől fejedelmi pálcáját féltette, s nem egészen ok nélkül, mert a tevékeny erélyes s hadjárás férfi sokak hajlamát részére hódítá.

Az aggastyán **Kendi Sándor** és öcsese **Ferencz**, kiknek származása **Kundtól**, a hétvezérek egyikétől ered.

Iffju János, ki ifju kora szebb napjaiban nem egyszer tünteté ki magát a szigethi várakban a betörni törekvő oszman erő ellenében, melyért János Zsigmond királyi kitüntetéseiben részesült, s majd Májláth Margit után Erdélyben a Báthori ház tagjává, szép helyzet, s dus vagyon birtokosává leve.

Kovacsóczy Farkas ország-cancellár, a fejedelem esze, gyermekkorai vezére, mély tudományu rendithetlen statusférfi, kiről magyarhoni **Forgács Imre** báró így nyilatkozott: „elveszték Európa egyik fényét, nemzetünk koronáját; vajha Magyarhonnak három, Erdélynek két Kovacsóczya volna, akkor nem csüggednék el a két haza virultán.”

És ez öt status tanácsosokon kívül a főrendből:

Kendi Gábor, a fentebbi két Kendiek rokona.

Forró János, Fehér megyei főispán. —

Bornemissa János, magyarhoni származásu, ki Báthory István király mellett a muszkák elleni több hadjáratokban kitűnő részt vett, melyért Erdélyben gazdag birtokkal jutalmaztatott meg.

Gerendi János, thordamegyei főispán, testi, s lelki szép tulajdonokkal kitűnő férfi.

Lónai Albert egy régi családnak harczias utóda.

Szilvási Csepelicski Boldizsár, lángeszű ifju.

Szaláncsi György a híres Szalánczi család méltó utóda.

Litteráti György a széles ismeretű törvénytudó fiscalis director.

Erdély e diszei elfogatva hátrakötött kezekkel mint gonosztevők hurczoltatnak börtöneikbe, s a vad indulatu **Geszt** eljárása nyomán közölők többen, nevezetesen **Forró János** nyolczszor vonatik a kintpadra durva bakó kezek által.

Harmad nap mulva augusztus 30-án, mely idő alatt Kolozsvár kapui zárva valának, rendítő látvány tünik fel a piac terén; a vérpad emelvénye ez rajta egy rémes alak a skarlát-vörös öltönyű hóhér, gonosztevők ellen használni szokott otromba bárdjával, s egy galamb ősz aggastyán tántorog elébe, és ez **Kund** unokája a vén **Kendi Sándor**, ki midőn meglátja a fejedelmet egy ablak mélyedésben, hova a véraldozatok fölött szemlélet tartani vonula, így intézi hozzá szavait: „kegyelmes ur! Isten, s emberi törvények tiltják bár kit is kihallgatatlannal leöletni, légy kegyes fejedelem, hallgasd meg ügyünket, a törvény, igazság, és helyzetet kívánják, hogy igaz ítéletet tarts.” De az, ki markában vérrrel jött a világra, s kit környezete gyönyörködni tanított a véres hullákon, ingatlan maradt; s egy csapásra **Kund** unokájának ősz feje a vérpad szőnyegére gördüle.

Követte őt **Iffju János**, kit, miután egy csapás le nem döntött, letiporlatva csak a harmadik vágás ölhetete meg.

Jött **Kendi Gábor**, őt a bárd jobban találá.

Vezeték utána **Forró Jánost**, ki élesebb bárdot kívánt, de nem hallgatatték meg, s így ő, és **Litteráti György** a tompabárd csapásaira letűntek társaik után. —

Báthory Boldizsár és **Kovacsóczy Farkas** nehéz vasban Szamos-ujvárra hurczoltattak szeptember 1-én. Különös, hogy Boldizsár az első éjjel azon álmot látta, mit néhány év előtt **Aba-Fáján** az ő boszujának áldozatul esett **Gyulai Pál**, tudniillik egy mély vízbe esett, mely őt elnyelte.

Báthory István a Boldizsár testvére megtudván a Kolozsvárt történetet s testvére sorsát, Lengyelországba siet testvérök **Báthory András** cardinalishoz, hogy a lengyel király közbenjárására Boldizsárt kiszabadítsa, mi meg is történt volna, már hozván magával a királyi közbenjárást, ha a várkapitány a ravasz **Ravasz** nem siet megbizatasával, ki daczára azon ígéréstnek, miszerint bevárja Boldizsár nejét, ki kegyelem dolgában járt Fehérvárra a fejedelemhez, szeptember 11-én alattomban poroszloít Boldizsárra küldi, kit irományival foglalkozva rohantak meg, s heves küzdelmek után végezhettek ki, mi közben vérvél fecskendezé börtöne falait.

Kovacsóczy ugyanaz nap éjjelén mint mély álomba szenderült lepetvén meg, több földi reggel számára nem viradt.

Kendi Ferencz és **Bornemissa János** szeptember 8-án a gyalui várba

vitettek olly szoros vasban, mellyben lépniök lehetetlen vala; s négy nap mulva szeptember 12-én, tehát más nap a szamos-ujvári esemény után **Kendi Ferenczet** **Óvári**, a várnagy, saját szobájában kivégezteti, ki mint Boldizsár börtöne falait, küzdelmei közt a várnagy szobáját vérral öntözte meg.

Bornemissa Jánost a földalatti börtönbe viteti **Óvári**, hol néhány perczig érzékeny halotti dalt zengve lepetett meg, s **Óvári** jelenlétében végeztették ki; s a két csonka hullá egy koporsóban szendergi **Tuhutum** várában a hosszú éjszakát. *)

Hátra voltak még **Gerendi János**, **Lónai Albert**, **Csepelicski Boldizsár** és **Szaláncsi György**; ezek **Károly-Fehérvárra** vitettek társaikéhoz hasonló sorsot várva, de meghűlvén a fejedelem vérszomjazó bosszuvágya, sikerült több tekintélyek közbenjárásának megnyerni számukra az életet, de javaik elkoboztattak, s kettő közülök **Gerendi** és **Lónai** tudniillik, Erdélyből száműzettek.

Szomoru képe a belviszálynak, véres fonala a hatalom féltésnek, átkos műve a fondorkodásnak, láttatokra felzajlik az érző kebel, s mélyből merített sohajjal teszi be a meglepetett olvasó e történetkönyvet. — **Hory Farkas**.

Gortvölgyi párbeszéd.

Az ottani tájszavak és szólásmód szerint.

Bevezetésül megemlítendő, hogy **Gömörvármegyének** **Nógrádmegyével** határos, azon hegyes, völgyes részét, melly **Ajnácskő** határáról **Rima folyóig** terjed, a keskeny völgyet keresztül hasító **Gortva** pataktól **Gortvavölgynek** nevezik.

A gortvavölgyi lakosság mind tiszta magyar, mellynek egy része régi nemes családokból áll; ezek közül csak az irodalom s ipar emberét **Kubinyi Rudolf** és a korán elnémult lantu költőt **Adorján Boldizsárt** említjük meg. Itt is, mint **Göcsej** vidékén, a kiejtés sajátosságait nem is említve, felette sok eredeti, és feltűnő tájszóval élnek. Példát hozunk fel. Egyszer egy gortvavölgyi bennszülött földmives, és a házához jött vendég között a párbeszéd eképen folyt:

Vendég: Gyicsiertessek a Jeezus Kirisztus.

Gazda: Mind örökké Áme.

Vendég: Agyon Isten jó regvót.

Gazda: Agyon Isten kiednek is.

Vendég: No hogy va, mint szóga a kietek egeeségek?

Gazda: Csak bajoskodásvo élegetónk é — hát kie vagy az otthon valók?

Vendég: Csak egeeségbe hagytam, köszönöm á kied keerdését.

Gazda: Seperjeetek meg azt a szobát, hogy nyomódjék le **Mihá** (Mihály) sógor.

Vendég: Köszönöm **Esvá** (István) sógor, nem fáradtam ő (el).

Gazda: Keveset ü (ül) az ember, mikor ő-fárad.

Vendég: Má (már) az is igaz **Esvá** sógor.

Gazda: Üllyék le hát, s pihenjék me (meg) **Mihá** sógor. Seperjeetek ki má ezt a házat, te **Ósi**!

Leány: Oh apóm! hiszen sepörük (sepörjük) má.

Gazda: Hozott é valami jó tarafikat **Mihá** sógor.

Vendég: A micsodás, töltsék belőle **Esvá** sógor. Hát **Obert** (Albert) sógor ej é (el) e mee (még).

Gazda: Csak ugy vajlógylk (bajlódik) bija (biza) szegény **Obert** bám (bátyám), nem tom een (én), mi baja, az eetö (étel) se esik neki jó.

Vendég: Bá (bár), az Isten ő-vené (elvenné) **Esvá** sógor.

Gazda: Hát a veje **Mihá** sógor, **Döfenekbe** (Döfenek falu) lakik é mee?

Vendég: Ott keenlógylk (kinlódik), annyira izeelem een avvo a lökemet (lelketem), hogy örök pokóra (pokolra) esik.

Gyermek: Gyöjjeek, gyöjjeek apóm, a tyukónkat azt az izeet — az az izee megizeete.

Gazda: Hahaha, meny ő gyermek, ha iz im megöte (megölte). He **Ersók** he, fus a komrába aba a izeebe egy kis izeet **Esvá** sógornak, van meeg aba a izeebe kisseb kossóba?

Gazdasszony: Van tá (tán) meeg, egy meszszönyi cseng benne.

Gazda: Im hát hozd be.

Vendég: Jó idő forog **Esvá** sógor.

Gazda: Melehetős bi a (biza); de meeg is heeves szec (szél) fú.

Gazdasszony: No itt va (van), igyák me.

Gazda: Má csak ennyi é **Erzsók**?

Gazdasszony: O he! tuggy-é, hogy ha ugy fóna (folyna) mind a patak is ő-fonna (fogyna) itt.

Gazda: No a menyí va, annyit igyónk **Esvá** sógor.

Vendég: Minek bajótattya (bajoltatja) avvo (avval) is **Ersók** sógor-asszonyt, **Esvá** sógor.

*) A gyalui vár korunkban gróf **Bánffy Dénesre** szállván, 1839-ben a gróf egy istálló alapját akarván megvetni, munka közben egyik munkás csikányá egy lynkba sülyed, tovább bontják s üregre találnak, mellyben egy koporsó vala, és abban fönelküli két csontváz; bár mennyit kutatták, a főkre sehol se találtak; a kéz és lábcsárazakon linczok valának. A magyarka darabok még megvoltak, jelesen a sujtás és sinórok jobb része épségben volt. A magyarka finom kázmér, selyem bélséssel, s a bélsécsuknem egészen ép; a finom fekete bársony mellények és gombok szintén épségben. — A csontok visszahelyeztettek; a linczok, magyarka- és mellénymaradványok egy skatulyában 1850-ig **Gyaluban** tartattak, s akkor **Kolozsvárra** a gróf és báró **Bánffy** család archívumába vitettek. Semmi kétség nincs benne, hogy e reliquiák a **Kendi Ferencz** és **Bornemissza János** maradványai, mellynek harmadfél százados sötét üregékből korunkban hozattak mpfényre, mellynek tudomására gyalui lelkész **Kónya András** barátom által juték.

Gasda : E keves fáradság Mihá sógor, egeeségvő, s Isten ágya me kiedet Mihá sógor, legyék hála Isten ő főségének, hogy a mai napra szerencseevő fővirasztott, keevánom Isten ő fősegítő, hogy izee — tartsék me a mai napig is erdőv egeeségvő, szerencseevő minyájonkot, agyon Isten határonkba bőséges ádást; meeg pegyigtelen azt is keevánom szivemből, lőkembő, hogy mikó (mikor) egymást láthatjuk, lássuk szeevesen, osztáng szerethessük egymást Mihá sógor lőkem! (iszik) O de jó itó (ital). No tessék böcsöletvő kiednek Mihá sógor.

Vendég : Köszönöm Esvá sógor; no, Esvá sógor, az Isten eettese (éltesse) kiedet sok esztendőke erdőv egeeségvő, hogy hogy hogy izee — ha meghó (meghal), kied is, een is üdvözöhessönk. Ugy-é jót mondok Esvá sógor?

Gasda : Jót biony Mihá sógor, e bá meadná a főséges Isten minyájonknak. — Agy Isten kedves egeeségére Mihá sógor lőkem!

Gasda : (Isszogatás után jó kedvet kap s énekel) :

Aj di di di, aj di di di,
Aj di ala, ala dalom,
Ti di di lo, ija dolom,
Aj ti dala dala dolom.

Ne busulyjónk Mihá sógor, igyónk egyet — mit egy tyók! ha ő-veszett, oda van. Isten ágya me, Mihá sógor.

Vendég : Isten ágya me kiedet is, e'nyje de veeg ember kied Esvá sógor.

Gasda : Mit? a tyók halálát! mee mosse (mostsem) bósólok, csak az Isten ő ne hagygyék.

Vendég : Hej az ám, de bezze bósólok een.

Gasda : Mé?

Vendég : A mult eetszaka keet tojó lódonkot ő-vitt valaki az óból (ólból).

Gasda : Azon bósó (búsul) Mihá sógor? nem keet lud csinát (csinált) táng (tán) minket. Isten ágya meg! bó (bú) őfeletéső (elfelejtésül).

Vendég : No Esvá sógor köszönöm szeevességét, jó akarattyát, má een őmenek; mer (mert) a cseleedem nem tudgyák hová sikattam, hanem má memondom mé gyöttem.

Gasda : Mongya me Mihá sógor, madár tején kivő mindenvő fősegitem.

Vendég : Hát bi ugy (bizugy) fordótam (fordultam) een, hogy ha a gyövő Rimaszombati izeig vásárig, vagy tizenheet forintot adna kötsön, hagnék rá kiednek egy malacot.

Gasda : Lőkembő mondom; higyék ő, bion nincs. Ugy ő higyé, mind Isten membe va (menyben van), mind szeet osztogattam, azt tattam, hogy valami zabocskára vagy kolomperkára vóna (volna) szüksége — de azok a kutyaftak is olyan rongyosak, hogy izee-meg a házbó is szeegyenlem kibocsátanyi; má me engedjék.

Vendég : Ennye no! hó (hol) vegyem má egy kis peentz; no jó egeeséget kívánok.

Gasda : Agyon Isten kiednek is.

Vendég : Meeg is majd poronákorok mee valahó.

Közli Mintai.

Egyveleg.

— **Báthory Zsigmond sirirata Prágában.** A Vasárnapi Ujság 27-ik számában közöltük Báthory Zsigmond volt erdélyi fejedelem arcképét s életírásának főpontjait. Említettük ott, hogy sokat hányatott életét Csehországban végzé be, s hogy halála után egy híu szolgálja tétetett neki emlékkövet megtakarított garasából. Egy barátunk e napokban érkezvén meg Prágából az ottani hradsini főtemplom egyik fülkéjében látta az emlékkövet s rajta e feliratot :

„D. O. M. 1600 — obiit 13. (azaz 1613-ban).

Lector!

Disce, quibus fortunae ictibus pateat humana majestas. Sigismundum Bathorium Transilvaniae Principem extinctum tegit Boema terra.

Huc a solio arreptum, immitis fortuna dejecit, caruisset sepulchro, qui sederat in solio, nisi famuli fides etiam in tempestate inconcussa stetit.

Cum lacrymis posuit 12 mart. 1629 Georgius Nemes de Váradgia Transilvanus, Principi Optimo in utraque fortuna a cubiculis.

x. **Lord Byron és Polydori orvos.** A Rajnán utazván egy izben az angolok nagy költője Byron, Polydori orvossal, imilyen párbeszéd folyt köztök : „Elég az hozzá,“ mond az orvos, ön nem képes semmi olyast tenni, a mit magam is ne tudnék. Mit tett ön effélét? — „Ha már arra kényszerít, hogy megmondjam, válaszolá a költő, jó, hát hallja : „Három dolog van, a mit tudok, és a mit ugy hiszem, ön nem lesz képes megtenni. Először átuszom ezt a Rajnát; másodsor eloltom ezen gyertya világát husz lépésnyiről pisztolygolyóval, és irtam egy költeményt, mellyből mindjárt azt első napon 14,000 példány kelt el.“ (Mind három dolog igaz vala. Említett költeménye a „Vision“ című.)

Színházi napló.

Péntek, aug. 14. Troubadour, opera 4 felv., Leszniewszka k. a. a zeti színház nyugdíj-intézete javára lépett fel.

Szombat, aug. 15. Bányarém, népszimű 3 szakaszban, írta Vahot Imre.

Vasárnap, aug. 16. Szép juhász, népszimű, írta Szigeti József. Tóth Lina k. a. vidéki színésznő föllépte. Csinos, fiatal alak, de még sok elfogultság s vidéki modor, mind énekekben, mind játékokban s szavalatban.

Hétfő, aug. 17. Császár Ó Felsege születés napjának előestéjén, a színház teljes kivilágítása mellett a néphymnus eléneklése után **Norma,** opera 2 felv. **Bellinitől.** Leszniewszka k. a. föllépteül. A roppant számmal jelen volt közönség Leszniewszka és Fejérvári Mari k. a. énekét többszöri kihívással méltányolta.

Kedd, aug. 18. A csárnő, dráma 5 felv., írta Scribe, francziából fordította Huzsár Imre.

Szerda, aug. 19. A kitűzött 40 arany Ráday-jutalomra versenyző darabok harmadika **Petronella,** vigjáték 1 felv. Ezt követé **Gisella,** ballet 2 felv. — Láttuk tehát a pályázásra érdemesített vigjátékokat. A két elsőről mai számunkban elmélkedik Kakas Márton, az utóbbiról is fog tán bővebben szólni. Addig is élénekelhetjük ama régi hires nótát :

Kis Komárom, Nagy Komárom,
Be szép darab ez a három,
Szeretném én az egyiket,
De nem tudom, hogy melyiket!

Csütörtökön, aug. 20-án, Szent István ünnepen a színház zárva volt.

Szerkesztői mondanivaló.

1372. **Sió-Marosra.** A leiratot magát nem olvastuk, de hogy az annak idejében kibocsátott, a lapok megegyező tudósításai tanúsítják. Szó volt-e abban „a helység közelében s egy tagbani kiadásról“ azt nem tudhatjuk, de nem is állítottuk. Ott csupán általánosan méltányos „igényről“ van szó.

1373. **Bujákra.** Tehát a tanító járandóságát itt sem adják ki rendesen? Maholnap külön mellékleteket fog kelleni meginditanunk csupán az illy rendtelenségek följegyzésére.

1374. **Dózsa György.** Nem közölhetjük, mert abban „egy csillag sem ragyog.“

1375. **Benkőfi Jenőnek.** Vagy kettőt használni fogunk.

1376. **Tallyara. N. L.** — Mint alkalmi költemény igen tiszteletre méltó. Többet nem mondhatunk s nem ígérhetünk.

1377. **Bujákra. B. S. L.** Tessék egyenesen az illető lap hivatalához fordulni. Nekünk azt izenték, hogy az előfizetett pénzeket nem kapták.

1378. **Zsarnóra.** Az aggodalmat tökéletesen alaptalannak s üres mendemondának tartjuk, lehetetlen róla nyilvánosan szólnunk, ha csak azt nem akarjuk, hogy jót nevesen rajtunk a világ. Reméljük, ön is meg fog arról győződni. Mai időben illy vérszomjazást egy egész néposztályról komolyan senki sem állíthat.

1379. **K. O. P.** Nagyon kár, drága barátunk, hogy ön a Polit. Ujdonságokat nem olvassa. A kérdezett levelet ott közöltük. A ki már régen nem tapasztalta, annak a félelmi programunkban külön megmondtuk, hogy a napi események és híreket megosztva adjuk két testvér-lapunkban, hogy térrel és idővel jobban gazdálkodhassunk. A ki tehát csupán

az egyik vagy másik lapunkat olvassa, az a híreknek csak egyik felében részesül és hiányos léssen az ő tudománya. De azért azután ne rajtunk kereskedjék.

1380. **Bordal.** „Bátor vagyok én is egy verssel szolgálni — melly ha bár nem is czélunk megfelelő, — de kérem ne legyen az ítélet bal felőllem — maradván tisztelője.“ Illy levelet legalább 30-at kapunk minden héten. A mellékelt verseket ritkán olvashatjuk el, a leveleket mindig s néha ki is adjuk, mint ime figura docet. Igen röviden van írva.

1381. **Krausz Mór** urnak. Edvi Illés Pál ur szívesen köszönteti önt általunk. Azt írja hozzánk, hogy önnök a Pesti Napló 167—169 számában közölt s az ő „Zsidóiskola“ című czikke ellen intézett megtámadását (mellyet ön eredetileg a mi lapunkba szánt, de mi kénytelenek valánk visszautasítani), azt a „Nehány szót“ ő is megolvasta. Izeni azt is, hogy korábbi állításait megczáfoltaknak lenni el nem ismeri s csak azt sajnálja, hogy viszont czáfolatokra a Vasárnapi Ujságbeli téparancsnok helyet neki sem engedhet. De sajnálja különösen azt, hogy midőn a „Zsidóiskola“ című czikke által e nép fényoldalait a V. U. nagy olvasó közönségének, az arnyoldalak szándékos mellőzésével bemutatni iparkodott : Krausz ur még is, kellő elismerés helyett, csupa tudakossági viszketegből, egyes kisebb fontosságú állításokba köt bele és általános nem tetszését nyilvánítja. Mi azt irtuk E. I. P. urnak már régebben, hogy szóban forgó értekezése folytán több helyről értelmes zsidó hazánkfiától elismerő leveleket vettünk, mellyekben legudvariasb kifejezésekkel illették a szerzőt. A „Nehány szóra“ vonatkozólag pedig azzal vigasztaltuk most, hogy emlékezzék meg a példabeszéde, melly szerint : „az igazmondásért még a zsidó is megharagszik.“

1382. **Keresztres P. M.** — Meg lehet ön győződve, hogy igen szívesen teljesítenék ohajtását, de bármint iparkodjunk is tért nyerni mellékletek által, bizonyost nem mondhatunk. A kívánt időre épen lehetetlen.

HETI NAPTÁR.

Hó- és hetinap	Katholik. és Protest. naptár	Gör.- orosz naptár	Nap- kelet nyug.		Izraelit. naptár	Hold- kelet nyug.	
			6. p.	6. p.		6. p.	6. p.
Augusztus							
23 Vasár.	D 12 B. Ful.	D 11 Z.	11 F 11 Eapl.	5 7	6 56	3 Selihot	9 10 8 16
24 Hétfő	Bertalan a.	Bertalan	12 Phot.	5 9	6 54	4	10 20 8 30
25 Kedd	Lajos király	Lajos k.	13 Maximus	5 10	6 52	5	11 28 8 48
26 Szerda	Sámuel prof.	Samu	14 BA. böjt v.	5 12	6 51	6	0 34 9 10
27 Csütört	Kalaz. József	Gebhard	15 N. B. A.	5 13	6 49	7 Jeruzs.	1 44 9 38
28 Péntek	Ágost. püsp.	Ágoston	16 Diomedes	5 15	6 47	8 fal. fel.	2 48 10 18
29 Szomb.	Ker. Ján. föv.	K. Ján. f.	17 Miron	5 16	6 45	9 Sab.	3 49 11 14

Holdnegyed : ☽ Első negyed 27-kén 4 óra 22 perczkor délután.

TARTALOM.

Egy 114 éves ember (arckép). — Betegségben. Tóth Kálmán. — Nemzetünk meivetsége az Árpádok alatt (folyt.) Vass József. — Léva vára (képpel) Perczpartii. — Turóczi népviselet (képpel). Vágvölgyi. — **Tárház** : Kakas Márton a színházban. Gazdákat érdeklő : A luczernás rétek érdekében. Légy-irtás. Irodalom és művészet. Mi ujság? Adomák. — **Szent-István-ünnepi melléklet** : Pályázati felhívás. — Nehány szó a székelyekről a székelyekhez. Hargitalyi. — Véres események színhelyei Báthory Zsigmond korából. Hory Farkas. — Gortvavölgyi párbeszéd. Mintai. Egyveleg. Színházi napló. Szerk. mondanivaló. Hetinaptár.

Felelős szerkesztő : Pákh Albert.

Esztergom.

MAJER ISTVÁNTÓL.

V. A basilika ünnepélyes fölszentelése.

(Vége.)

A várat ő eminentiája Hassa bécsi dízmester által meglepőleg ékesen díszítetté föl.

A vár tövében eső váciutca elején mint egy a díszter elején két szinte öt öles piramis emeltetett, melyeken a magyar felírás csillogott:

„Szent István trónját s az erényeit a ki örökléd,
Fejlelem üdvözlégy! Virraszson az Ur Te fölötted!”

Legfőnt a császári, nemzeti és érseki zászlók lobogtak.

Az ut hajlásánál négy még a háztetőkön is mesterkelt emelvény volt néző közönség számára; és közben zöldágak és lobogók lengedeztek.

Az érseki függő-kertektől kezdve fölig, száznál több óriási árboc emelkedett, melyek tetejéről császári, nemzeti, primási és káptalani színeket játszó vagy három öles uszályok lengedeztek, derekok pedig színes kötvénnyel övedtetett össze. Közbeesőleg a káptalan palotája füzérek és szönyegekkel ünnepiesbítettett.

A fő ut alján ismét faemelvények voltak nézők számára. Majd a vári fő-ut koszorus árbocokkal nyílt meg. A vártér elején egy izletes diadalkapu volt emelve, melynek négy viruló és aranykoronákkal tetőzött főoszlopa közt kereképen kinézőleg sz. István király jeles abrázolatja, a templom felé pedig Magyarország címere a felballagóra a legjobb benyomást tette, kivált ha a basilika kupját körültonyozó 24 oszlopra is veté semeit, melyek körülkoszorúztattak; s közben 12 lobogóval fölékítették, melyek 6 öl hosszú uszályával a szellő kedvesen játszadozott.

E kaputól a nagy tér kerekben körül oszlopozva, melyeken a birodalom minden koronaországainak címerei és zászlói ékeskedtek, jobbról és balról pedig Ő eminentiájának gyöngéd figyelme előkelőbb urnók számára tágas és ülésekkel ellátott emelvényeket alkottatott.

E díszter végén a basilika előcsarnokában a második igen finom izléssel emelt diadalkapu tünt fel, melynek homlokát ékes arabeskek közt a szeplőtelen sz. Szűz festett alakja, s az aranyzott fejezetű oszlopok öbleiben két oldalt a legszebb virágerdő közt négy sz. szobor, s a nagykapu két magassárol a gazdag redőzetű óriási bibor-bársony függönyök olly rendkívüli hatályossá tevék, hogy mindenkit bámulatára ragadna, s a feljutott Fölség is előtte illy szavakra fakadt légyen: „Igen jó benyomást tesz.” — E kapun túl a propyleum tere van, melly két oldalt szinte válogatott vendégek számára tribuneket tartalmazott, s a basilika roppant homlokfalát tüntette elő, melynek leg-tetején zöldfüzérek közt három alkotójának: *Rudnay, Kopácsy, Scitovszky* primásoknak arcképeik, s alább címereik, s a birodalmi jelvények, s közben márvány alapon illy aranyfényű s a szent lapokból kölcsönzött felirat:

„*Domine, dilexi decorem domus tuae, et locum habitationis tuae,*“ mind arányosan nagy mérvben, majd izléssel alkalmazott zöld füzérek, s alól ékes szönyegek a helyet nemcsak rendkívüli széppé hanem, a festőileg regényes tájék közepette, a derült ég bájoló színezete alatt, s az ünnepileg öltözött s ihletséggel felvillanyozott népsokaság környezetében valóban magasztossá bővölték. . . . Bár e fölséges képet valamely ügyes képiró az utókor gyönyörködtetésére megörökítse!

A vendégek száma perczenkint nevedekett: a Dunán „Keresztelő János” és „Herkules” nevű legnagyobb vontató gőzhajókon az ország szívéből Budapestről ismét ezernyi ember szállítatott, úgy hogy csak a gőzhajókon ez ünnepélyhez szállított vendégek számát hat ezere tehetni; azonkívül a vasut fel- s alvonatai (a vasutársaságnak dícsére fölemlítendő, hogy e nemzeti ünnep alkalmával tisztiszemélyzete, s jelesen a foglárók (conductorok) magyar atilladolmányokat öltöttek sötét kék posztó, megyszínű és ezüst zsinorzattal) is egész seregnépet hoztak, s a bucsusok körmenetei minden oldalról fel-fel tartottak, s pedig meg kell jegyeznünk, hogy messze vidékről és nagy számban jelentek meg p. o. Komárom megyei udvardi kerületből 3600, Bars megyei Léváról 300, Tata, Kecskemét, Komárom városából szinte több száz, Hont és Nógrád vármegyéből, p. Szentéről, és több máshelyekről sok ezer jött, s közülök több bucsusok a sz. Szűznek és sz. Istvánnak koszorus szüzek által vitt képével, mások zászlókkal, mindnyájan ajtatos énekeikkel és mi fő, ajtatos és mondhatni épületesen példás magoktartásával szivreható látványt nyújtottak, s világosan hirdették, hogy a magyar nép atyái hitvallását és erényeit szereti, s így azok becsületére és minden örökségére méltó. . . . A bucsujáró nép közt ő hercegsége 6000 fehér-és sárga-rézből veretett érmet osztatott szét, melynek egyik oldalán magyarok Nagyasszonya, illy körülíráttal: „Fölszentelési emelvény 31. auguszt 1856.” a másik oldalán a basilika látszik illy magyar felírással, „Esztergomi főtemplom,” mellyet rajzban is felmutatunk. Nemkülönb- ben ajándékként 4000 példányban kiosztatott illy című alkalmi könyv: „Emlékkönyv az esztergomi főtemplom 1856-diki augusztushó 31-dik napján végbement fölszentelésére. Pesten Beimel és Kozmánál 1856 — 16-dik rét 88 lap. 8 képpel.” Nemkülönb- ben sokezernyi példányban: „Emlék az esztergomi főtemplom 1856. aug. 31. napján végbement fölszentelésére. A főtemplom rajzával” és

„Az esztergomi főtemplom fölszentelésének emlékére imádság. Képpel” és

„A Bakács kápolna.” A csodálatos kép mássával és a felszentelés emlékére vonatkozó többféle szent- és basilika-képek számtalan ezer példányban a nép közt kiosztatott, mit ők elragadtatással ragadtak szét, az boldognak

tartván magát, ki illy ereklyeszerű emléket nyerhetett, evvel unokáit is a szent hajdan tiszteletére serkentendő. — Különb- ben

Szinte negyven sátor és számos helybeli boltban a nagy napra vonatkozó különféle szent képeket, imákat, helybeli s kivált basilika-rajzokat, leírásokat, poharakat, süteményeket, dobozokat, és emlékpénzeket s pedig nagy mennyiségben árultak, melyek közül megemlítendő:

„Esztergomi új székesegyház. Ékes aczélmetszvény. Kapható Stumfnál Esztergomban.”

„Esztergomi új székesegyház. Kömetszvény Stumfnál Esztergomban.”

„Esztergomi főtemplom, Fölszentelési emelvény. Bécsben Reiffenstein és Röschnél.”

„Assumptio D. Mariae V. in Basilica G. M. Strig. Strumfnál Esztergomban.”

„Esztergomi főtemplom oltárja. Fölszentelési emelvény. Bécsben Reiffenstein és Röschnél.”

„A főtemplom. Pesten Bucásnszkynál.”

„Az esztergomi főoltárkép. Pesten Bucásnszkynál.”

„Esztergom városa az új székesegyházzal. Félívnvi kiadás két kép.”

Magánosok által két emlékpénz veretett, mindkettő britannia érczéből, u. m. az egyik Bécsben, két forintos nagyságában az előlapon bibornok ő főmagossága arczképével, illy körülíráttal: „Nagykéri, Scitovszky Ker. János Card. érsek és Magyarország hercegprimása született 1785. nov. 1-jén; érseknek kinevezetett 1849.” a hátlapon a basilika homlokából nézett ábrájával illy felíráttal: „Az esztergomi basilika. Kezdetett 1822. évben, felszenteltetett 1856. auguszt. 31. Nagykéri Scitovszky Card. érsek és Magyarország primása által,” ára 40 kr. pp.

A másikat két forintos nagyságában Wachtler pesti vésnök metszette, és Walter Ferencz budai ötvös verte, előlappa a basilikát északi oldalról tekintve, a hátlap pedig illy felírást tüntet fel: „Emlékül az esztergomi főegyház felszentelése ünnepére. Aug. 31-én 1856. — Erinnerung an die feierliche Einweihung des grossen Domes zu Gran am 31. August 1856.” Ára 30 kr. pp.

Milly érdekesek voltak ezek s így szent emlékeit milly kegyelettel karolja fel a magyar, onnan mérhető, hogy volt sátor, mellyben csak egy illy kéthuzasas emlékpénzből több százat adtak el; s az utolsó közember is vett magának egy-egy kis emléket. Megemlítendő, hogy az Ő eminentiája által kiadott és kiosztatott emlékkönyv még az ünnepély alatt rögtön új kiadást ért, s e második kiadást ügyes nyereszkekők sükerrel áruba bocsájtották. — De térjünk az ünnepély folyamához.

Ajtatos népünk két, imaközt virasztó s óránként egymást fölváltó pap körül a sz. vértanuk kápolnájában egész éjen át ajtatoskodván; az első pity-mallatra megkondult öreghangszó és 21 ágyulövés után ugyanott nyolcz óráiglan folyvást sz. mise áldozatok tartattak, s a népnek az Oltáriszentség kiszolgáltatott.

7 órakor Nagyasszonyunk szép harangja újra egy óranegyedig hallatta magát, mellyet az ágyuüteg egyszeri durranással mintegy üdvözölni látszott; mire az összes nép megmozdult, ki a primás-palota, legnagyobbja pedig a vár felé. A katonaság kijelölt helyeken sorfalakat képezett. Félnyolczkor a királyvárosi, érsek-városi, sz. györgyemezei és párkányi (e mezőváros, melly mindig Esztergom sorsában osztozott, s vele a Duna hajóhidja által egybefűzve van, mint hajdan a vár őrszeme volt, úgy jelenleg mintegy hozzátartozó külvárosnak tekintetik) plebánia templomokból az összes harangok zúgása közt a vár felé saját lelkészeik vezetése, és virágokkal fölékesített zászlók mellett, processiók indultak; az igen nagyszámú papság a basilika elé gyülekezett, a roppant néptömeg pedig a szabad környezetet lepte el.

8 órakor Ő eminentiája bibornok-érsekünk udvarával kispalotájából (a nagyobbik palotában ő Fölsége szállásolván) hatfogatu (mellyhez az illő díszszerszámot Füllbier pesti szijgyártó készítette s az arany bojtokon kívül 6000 pfba került) díszhintón, ft. *Shumichraszt Mihály* apostoli protonotarius és primási jegyző az érseki keresztrel csatlósok kíséretében előlovagolván, a vár felé indult; mire az ágyuk és a város öszves harangjai megszólaltak. A mikor a szertartásnál fogva a basilika teljesen kiürítettett, s abban egyedül egy fehér dalmatikás diákon, *Zalka János* egyetemi hittanár és a Religio érdemes szerkesztője volt elzárva.

Ő eminentiája feljutván, az egyházi rend összes tagjai által tisztelettel fogadtatott, és a sz. ereklyék kápolnájába vezetett, hol a római szertartás (Pontificale Romanum) szerinti fölszentelési tény elkezdődött.

Helyén van a segédkedő papságról említést tenni.

A felszentelő pontificans bibornok-primásunk vala, ő Fölsége előtt az apostoli keresztet viselte *Viber József* bosoni cz. püspök; a pontificans körül süveges főpapok (Praelati infulati): *Zabojszky László* szepesi és *Szenczy Ferencz* szombathelyi püspökök, főáldozár (Archi-Presbyter) *Peitler Antal* ő szentsége házi praelátusa és pécsi kanonok; érseki keresztvivő: *Bedcsula Tamás* kalocsai kanonok; szertartó *Kántz László* esztergomi kanonok; s ezeken kívül több prépost, áldozár és kispap, a fölszentelés alatt öszvesen 25 assistens működött; ezekhez járult 12 apát és prépost, ugyanannyi infulistával, és a fáklyavivő 12 alesperes a mártýrok sz. testeinél. — A sz. ereklyék kápolnájában rendügyelőül két alesperes, a sekrestyében a gondos karvezető mellett két plebános, a szertartások sokat fáradt igazgatója *Schirgl András*, ő szentsége udvari praelátusa és nagyszombati érseki helynök segítségére ismét három főmegyei áldozár; a basilika főkapujánál rendtartóul ismét két áldozár; a templomon kívül a hivek közt rendre 8 különvidéki alesperes és plebános rendeltetett, s így a felszentelés alatt 80 egyházi férfiu szolgálata vétetett igénybe; a felszentelést nyomban követő sz. miséáldozat alatt pedig a miséző

bibornok-primás körüli süveges főpapok valának: *Ranolder János* veszprémi, és *Strossmajer György* diakovári püspökök; főáldozár: *Fogarassy Mihály* scutari püspök; tisztelgő diakonok: *Biaczovszky Domonkos* szepesi és *Markovics József* rosnyói nagy prépostok; szolgáló diakonok: *Daróczy Zsigmond* pécsi és *Kriszter Antal* váci kanonokok, s ezenkívül 17 más kanonok és áldozár és gyertyatartó kispapok, miként lajstromuk Ő eminentiája rendeltéből a szenttartások igazgatója által „Ordo assistentiarum in solenni Consecratione Basilicae Strigoniensis“ cím alatt nyomtatásban is közzé tétetett.

Ő eminentiája ez ünnepélyhez 7500 pfton készítettet és a székesegyháznak emlékül ajándékozott új öltözéket fölvévén, az ereklyék kápolnájában a papsággal együtt a 7 penitencia zoltárt elimádkozta, s mindegyütt az egyház főkapujához vonultak, hol a szabott szertartások után a főpap s az összes pap-sereg „Aperite! aperite! aperite! (nyissátok fel)“ harsány fekiáltására a beléző diakon a basilika főkapuját feltárta, s mi főpapunk: „Pax huic domui!“ üdvözlétével az Urnak e fölötté diszes hajlékba benyomultunk; ám öbleiben a nyolczszázra becsült fő-és alpapság szinte elenyészett. — Egymásután be vonultak az országnagyok és főhivatalnokok, be a rendjeivel fölékesített fűzenész *Liszt* is külön hajón Pestről felszállított, fehérbe öltözött énekesnök, és százat megközelítő feketén öltözött zenészei csapatával.

A fölszentelési szertartás szinte 10 óráig folyt, melly alatt a Pelikán hit-tanár által buzgon betanított és Seyler helybeli karmester által megható egyházi stilben jelesen szerzett 24 Antiphonát a növendék papság mondhatni remekül énekelte.

10 óra tájban a papság a sz. Mártirok kápolnájába vonult, onnan sz. Bálint és Modestina testét meg a főoltárba teendett ereklyéket körmenetileg behozandó. S ez az ünnepély egyik leghatályosabb pontját képezte.

Ugyan is megkondult a nagyharang s utána a város és környék minden harangja az ágyuszóval versenyre kelt, s Ő cs. kir. Apostoli Felséges tényes kíséretével a vár felé indult.

E fölvonulás rendkívül fényes vala. Kalauzként legelől a budapestkerületi alelnök s a megye főnöke magyar diszruhában, utánok cs. kir. lovas csendőrök, megyei és érseki huszárok délceleg paripákon ágaskodtak, majd gr. *Forgách Agost* esztergomi kanonok bíborral fedett és csatlósok által kísért lovon az apostoli keresztrel (mellynek hú rajzát mult számunk mutatta) s nyomban Ő Felsége három főherceggel aranytól tündöklő diszhintóban, mellyet hat roppant szürke, ugynevezett császári fogat (Imperialpferde) vont, gazdag szerszáma, s az azokon villogó bojtok és himzetek rendkívül szép látványul szolgáltak; ezt Ő cs. kir. fensége *Albrecht* kormányzó urunk követte hasonló diszú, csak hogy hat fekete fogatu udvari diszhintón; és egymás után Ő Felsége udvara és oldalnokai 12 hintón következtek. Az elvonuló Fejedelmet a nép legszívélyesebb éljenzései üdvözlötték. A jó népet mi sem örvendeztetette annyira, mint hogy Ő Felsége e nemzeti nagy ünnepet személyes részvételével emelni méltóztatott.

A tábornagyi legdiszesb és sz. István kir. rendje szalagjával érdekesített öltözetben, és lelkesült arcczal fölérkedett Fölséget a bibornok-primás az egész papsággal és országnagyokkal a főkapu előtti diadalív előtt hódoló, tisztelettel és fészülettel fogadta, s hozzá a következő magyar üdv-szózatot intézte:

„Csodálatos s valóban elragadó e jelen tünemény Fölséges császár és apostoli király! mellyen az itt összecsoportozott ezerek szeméi édesen nyugosznak. Im ama szent helyen áll ma Fölséged, állnak a dicsően uralkodó háznak némely tagjai, állnak fejedelmi kormányodnak főbb hivatalnokai, állnak a magyar egyház számos főpapjai, s ezen országnak minden rangu polgárai, ott állunk mindnyájan, hol 856 év előtt sz. István Fölségednek nagy-nál nagyobb előde, a kereszténységnek és szelid erkölcsiségnek alapkövét letette; hol mint apostol határt nem ismert buzgosággal terjesztette az Isten országát; hol a hasonló buzgalmu *Gizela* királyné ajtatos érzelmeivel s tetteivel ápolta s elősegítette nagy férjének törekvéseit; itt ajánlotta Ő a nemzetet az Istenanya Mária, a magyarok Nagyasszonyának oltalmába; innét mentek szét az általa alapított tiz püspökség főpásztorai az egész magyar földre, hirdetni Krisztus evangéliomát és pedig olly sikerrel; hogy uralkodása alatt az egész pogány nemzet Krisztus keresztje előtt meghajolna, leborulna, s abban keresni legfőbb dicsőségét; szóval: e dicső király nagy tettei nyolczszáz év előtt e helyet megszentelték, megdicsőítették.

Ezekre tekintvén, el kell ismernünk: hogy megfoghatlanok az Ur ítéletei! — Ime valami e várban nagy, dicső, szent volt; mind lerombolta s földulta azt 300 év előtt a Krisztus keresztjének ellensége; s neked Fölséges császár tartotta fel az ég ama dicsőséget, hogy kitűnő vallásosságodnak, a katolika egyház érdekeit ápoló s pártfogoló törekvéseidnek korszakában e szent helynek három százados pusztasága s gyásza megszűnjék, felséges jelenlétben a réginek helyén emelt Isten háza fölavatassék, fölszenteltessek, s az isteni tiszteletre megnyitassék.

Nem, nem vagyok képes, Fölséges uram, e roppant sokaságnak hálaérzelmeit tolmácsolni; miért is csak azt mondom, hogy Fölségednek ez ünnepeni megjelenése új életet ad azon ragaszkodásnak, mellyet e nemzet nyolcz század alatt fejedelmei iránt tanusított. Be van vésvé ma, s bevésve fog maradni, mig itt kő kövön marad, e dicső tette Fölségednek a nemzet szívében!

Most pedig a tisztos mártirok maradványait, kik vértüket ontva tanusították hitüket, e diszes egyházba bevívén, a felszentelés szertartását befejezvé, az új oltáron végbe viendő első áldozat alatt esdekleni fogunk szívünk mélyéből a királyok királya előtt: hogy Fölségedet, mindenenk fölött szeretett Urunkat, a Fölséges császárnét, üdvözlött honanyánkat, az egész uralkodó ház Fölséges tagjait még a kis főhercegnő *Gizelát* is minden mennyei áldásával gazdagítsa s népeinek szeretetével boldogítsa!

Ti pedig keresztények, kedves hiveim! e szent hajlékban és mindenütt az ur Istent dicsőítétek egész buzgosággal és a királyt tiszteljétek teljes engedelmességgel! — így fogjátok megadni „az Istennek, mi az Istené, és a Császárnak, mi a Császáré! úgy legyen. Amen.“

Ez után a sz. vértanuk ereklyéi a legünnepélyesebb menettel vitettek a templom két oldaloltárában készített nyughelyökre, mellyet 550 egyházi férfi képezett, kik mind áldozárok, kevés káplán, több plebános, számos tanár és iskolaigazgató, 12 rendfőnök, 101 kanonok, prépost és apát, 3 egyesült görög megyés püspök ékes koronákkal, 3 címzetes 13 latin szertartású megyés püspök, 6 érsek, és 3 bibornok; sz. *Bálint* tetemei előtt a nagyszombati érseki növendékből három magyar öltözékű ifju vitte a mártirok koronájával ékeskedő zászlót és palmaágakat, sz. *Szerényke* (Modestina) tetemei előtt pedig az ország szívéből Pestről eredt három magyar vállba öltözött kis szűz hasonló jelvényeket vitt; az üveg koporsók 6 és 6 infulás apát meg prépostok vállain pihentek, köröttük ugyanannyi esperes égő szövétnekekkel. A körmenetet vezető bibornok-primás után Ő cs. kir. apostoli Felsége haladt főhercegi főereivel, egy tábornagy, két tábornag, 8 altábornagy, 5 tábornok, 4 ezredes, 5 alezredes, és számos őrnagy és tisztből álló fényes kísérettel. — Ezen ünnepélyes menet áhitatosan szerény énekével fölötté nagyhatású volt, s mig az áldozárok a sz. testeket az oldal oltárok karrarai márvány nyughelyeikre illesztették, Ő Felsége a fő oltár jobb oldaláni trónra föllépett, és legott a fölszentelési okmányt bórharthyára a főhercegekkel és bibornok-primással együtt aláírni méltóztatott, melly is nyomban a főoltárba az odarejtett sz. *Máté* apostol, sz. *Lukács* evangélista, sz. *Kelemen*, sz. *Kantuari Tamás* és sz. *Ágnes* részereklyéihez befalaztatott.

E sz. műtét után a szertartások egyik jelesb része következett, t. i. az egyház falainak szentelt olajjal megkenése, melly a bibornok-primás által körül a templomban, a fal magasán arany keresztel megjelelt 12 helyen történt, a főpap avató szavait mindannyiszor harsány trombitadob és ágyuszó kísérvén. A visszatért főpap ezután szívrepesztő antiphonák és zoltárok zengedezése közt a főoltár szentelését befejezvé, a felszentelési szertartás ünnepi „Te Deummal“ befejeztetett, mellyhez az idő rövidsége miatt csak részben előadhatott zenét *Seyler Károly* esztergomi derék karmester írta és vezénylette.

A zsufolásig megtelt gyülekezetet új változás lepte meg: *Farkas Imre* Székesfehérvár tisztelet szeretett püspöke a szószékre lépett. Az ezernyi nép egy fül volt. Boldog volt, ki a lelkes főpap ihlett szavaiból csak egyes szakaszokat is el lehetett. Vezér szavai ezek voltak: „*Rettenetes es a hely, nincs itt egyéb, hanem az Istenháza és az ég kapuja. Teremtés könyv 28, 17.*“ Velőt rázó, szívet erősen lökötő szóoklat volt ez, mellyet a szónok ez alkalommal méltán a nemzethez és saját nyelvén intézte, itt, hol az ország nagy napján a nemzet feje és színe vala egybegyűlvén. Vagy ki maradt volna jéghidegen, ha e szavakat hallja: „Volt, igen volt az idő kk., midőn egy szép s népes város terült itt el a széles Duna partjain, benne fényes paloták, számos templomok, magas tornyok emelkedtek az ég felé: és ez a kies hegy, ez volt a *magyarnak* királyhegye. Innét ragyogott le a nagy hazára az apostoli kettős kereszt, és a *nemzet* Árpád vére alatt mint a kisdéd édes anyjának, úgy üdült a közönséges keresztény anyaszentegyháznak kebelén. De oh sajtó emlékezet! nem folyt le háromszáz esztendő, s a *magyar*, ki ha egyetért az igazságban, melly az Isten; a *magyar*, ki ha állhatatos a jóban, melly az Isten; mikor fegyvert fog, félvilágot meghódít, mikor tollhoz nyul, az égig ér bölcsesége; egyenlenségében ségyent vall Sajónál stb.“ No de tartózkodjunk a szakaszok idézetétől, mellyek sokakat az egyiránt méltóságteljes és velős nemkülömben lelkes és kerek, azért is fölötté tanulságos szóoklat olvasásától visszatartatna. . . . Azért inkább azon örvendetes hírrel kedveskedünk, hogy ezen ünnepi szózat nyomtatásban is megjelent illy cím alatt: „Az esztergomi ujdón épült főtemplom felszentelve kisasszonyhava 31-kén 1856-ban. Egyházi beszéd, mondá *Farkas Imre* székesfehérvári püspök. Székesfehérvárott özvegy Szammer Pálné betűivel. 8-rét, 16 lap.“ *) Mig a basilika belsejében, a fejedelm és országszíne előtt a magyar szóoklat szinte egy óra hosszant tartott; az alatt a templomon kívül a népnek épülésére három prédikáció szavalatott, u. m. *Barinyay József* vághujhelyi prépost által magyarul; *Miskolcsi Márton* esztergomi alesperes által németül; és *Blásy József* galgóczi alesperes-plebános által tótul.

A szószékéről lépett püspöki szónok sz. beszédjének biborbársonyba kötött példányát mély tisztelettel Ő cs. kir. Fölségének átnyújtotta.

Délutáni 1 óra mult, mikor a bibornok-primás a vérontás nélküli sz. mise-áldozathoz fogott.

A keresztvetésre megzendült a nagykarzat, mellynek főpolczán a zenevilág főtekinélye *Liszt Ferencz*, ünnepelt hazánkfia, (kinek arczképét volt szerencsénk közölni) kormányzott. Megzendült a 150 énekes és zenész műszere, s a nagy közönség ujhangelatba villanyoztatott, melly a dicső „Gloria“ és a magasztos „Credo“-ra a legfőbb elragadtatásig fokoztatott. *Liszt* miséjét a budapesti zenészek és énekesek szorgalmatosan betanulták, s ugyan a budapesti mévelt közönség előtt a nemzeti muzeum diszteremében két főpróba tartott, s a műértők nyiltan bevallák, hogy tán egy zeneszerzemény fölött sem olly nehéz többszöri hallás után is, az ítélet, mint *Liszt* e műve fölött, mellynek mint alapeszméje ugy hangszerelése egészen ujdonság. Igaz, hogy *Haydn*, *Bethoven* sorsát *Liszt* sem kerülhette el, mert ujtása nem csekély ellenzésre talált, melly kivált a német sajtó rovataiban felmerült. Különösen felhozatik, hogy ez operaszerű, s stilje kevesebbet vallásos. Am mi a műelemzést és ítézetet avatott művészekre bizván, egyszerűen csak azt mondhatjuk.

*) Csak helyeselnünk kell, hogy a „Religio“ sept, 3-i számában ugy a Budapesti hírlap, Kath. néplap, Magyar sajtó lapokban egész terjedelmében közöltetett; és szeretjük hinni, hogy a Pázmány füzetekben is méltó helyt foglaland.

hogy Liszt miséje fölötté hatályos egy remek mű. A „Pesti napló“ 385-ik számában közölt felfogást osztva, vele együtt közölhetjük: hogy a „Kyrie“ (D-durban) magasztos egyszerűséggel kezdődik, s már az első 8 ütemben engedti az egész nagyszerű jellemét sejteni, s tüstént megragadja a figyelmet s ajtatosságra hív fel. Egy főthema, egyszerű, szép (8 hangból álló) vonul az egész misén végig, s mindannyiszor nagy hatással ismételtetik. A „Gloria“-ban (H-dur) a hegedűk rezgését a soprán ének váltja fel, majd a bass hangok szólalnak meg a hangszerek harmonikus és mindegyre emelkedő működése mellett; azonban a hatás legnagyobb e misezene legfényesebb részében a „Credo“-ban; itt minden szó lelkesíti a szerzőt, minden szó értelme tökéletes kifejezést nyer. Meghatóbb, áhitatosb zenét még nem hallottunk; örökké fog-nak élni lelkünkben azon fájdalmas hangok, melyeket a „mortuus et sepul-tus est“ szavakat kísérik; és midőn az ének a „resurrexit“ szót hangoztatja, a zenében lehetetlen volt fel nem ismernünk a világ örömet, az újra támadó életet, a hit, a kereszténység diadalának örömeztétét, a halálon erőt vett élet dúsénekét. Megrendítő, emelő e hely, örök becű a szerzemény, melynek minden része gondolatban gazdag. Fölötté sajnálnunk kellett, hogy az óriási orgona — hangolásában $\frac{1}{2}$ hang különbség lévén — közre nem működhetett. Azonban Kaiserné a soprán, Ellingernő az alt, Jekelfalusy és Ellinger fel-váltva a tenort, és Kőszegi a basst lelkesen és pontosan énekeltek, s egyáltalán a zenekar dicséretes egyszerűséggel vön részt. A „Graduale“ és az egész „Of-fertorium“ Seyler Károly esztergomi jeles karigazgatónak saját sikerült szer-zeménye volt, melyek alatt a mester maga vezényelt, s mint Lisztnek ugy a közönségnek méltánylatát kivívta. Az „Offertorium“ duettjében Weisheim kisasszony és Feigler Sándor jeleskedtek.

Itt, e napon, illy körülmények között lehetetlen volt olvadozásig el nem érzékenyülni. Midőn a Fejedelem népe közt Isten előtt leborul és szinte öt óra folyást a szentegyházban tölt; midőn az ország atyái, a főrangúak a legsze-gényebb néppel vegyest azon szikladombon és pedig ünnepileg találkoznak, hol sz. István született, s vele megszületett a magyar egyház, boldogságunk, nemzeti életünknek e főtámasza; azon várban, mely alatt a hazáért annyi vér ontatott, s melyben a jámbor ősök hamvai fölött az unokák szent buz-galma föltámadásunknak olly remekül dicső remény-templomát emelték és avatják fel. . . . Lehetetlen volt a mult századok folyamába kesergő könyveinket bele nem ömlesztenuünk, de a melyeken a remény örömszápora tulcsapott, a legforróbb hála-imával egyesülvén, hogy a gondviselés nemzetünket illy napokra méltatni, s boldog jövőjére a legszebb reményt támasztani kegyes-kedett.

Délután 3 órát ütött, midőn a diakon az „Ite missa est“-et ünnepileg elénekelte, melyet nyomban a főpap áldása, s a bucsuhirdetés követett, s erre az „Ament“ a síptrombita-dob szóval az ágyuknak a kup óriási ablakain ze-neszerű esengéssé törött robaja viszhangozta. — Fölfogván az áldást, a *tem-plomfölszentelés éfordulati napjára vonatkozó főpásztori határozat olvasta-tott fel*, mely mindig augusztushó utolsó, a sz. őrangyalok ünnepét előző vasárnapjára tűzött ki, s ez megyszerte ünnepeltetni fog. — Ezzel az isteni szolgálat befejeztetett. Ő Felsége a papság és főrendiek által kikérés-tetett, s szívélyes éljenzések közt diszhintájába ülven, a képzelhető legpompá-sabb és leglelkesebb menettel, ágyuk harangok és a százezernyi nép hódoló kitörései közt palotájába vonult.

Négy óra tájban volt az áldomásebed és pedig a primás palotájában, hol a fejedelem elnökölt, 100 személyre, mely alatt egy katonai és Petykes nyitrai zenekara felváltva zenészt, majd Pelikán Ferdinánd hittanár vezény-lete mellett a megyei növendékpapok kara egy szép magyar dalt énekeltek, melynek szívreható zenéjét Seyler írta. Ősi szokásként a bibornok-primás áldomáspoharat emelt az egyházat szerencsésen kormányzó IX. Pius pápa és népei boldogságát szíven viselő dicső uralkodónk *Ferencz József* császár és apostoli király Ő Felsége üdvére, melyet a fejedelem e meleg szavakkal fogada: „*Szívesen fogadom a hódolatot. Áldja meg az Isten az egész hazát!*“ Képzelt-hetni az erre fellelkesültek éljenek harsonát, melyet ágyuk is viszhangoztak! E tábla vendégei közt a bibornok-primás által veretett (arany, ezüst, bronz) emlékérmek (rajzát már közöltük) osztattattak ki. Ezenkívül primási ebéd adatott a papnöveldei négy (vörös, zöld, kék, sárga teremében) táblánál négyszáz husz vendég számára, mindegyik fényes zene által élenkített táblá-nál egy-egy püspök elnökölvén, ki az első tábla példájaként egyelőre a pápa, fejedelem, majd a bibornok-primás jóvoltáért emelé fel áldomáspoharát, azt sokszoros éljenzés, majd élénk toasztok követvén. — A fordövendéglő tere-mében szinte az ötödik fényes primási tábla kétszáz vendéget látott el. A kanonokok teremében együtt véve mintegy 350 vendég élvezte a vendégsze-retetet. A koldusok számára ingyen laczikonyha állt nyitva.

Hat óraker Ő cs. kir. apostoli Felsége magas kísérettel ágyu robaj közt a sz. György-mezei gyepen a megyefőnök Jagasics Sándor és jeles tatai já-rásbeli főbírája Reviczky Károly által ügyesen rendezett népünnepet megte-kinteni méltóztatott. A legmagasb dombon Ő Felsége számára egy diszes sátor volt emelve, melyen a lovagias fejedelem villám szeméit pillanatig a harminczezernyi néptömegben körülgeleltetvén, azonnal kedves népe közé leereszkedett. A háttérben némely nézők számára állványok emeltettek. Fő pontok voltak: a *futtatókör*, körülzászlózt 4000 □ ölet foglalt magában; futtatott esztergomi és tatai járásbeli szabadon válalkozó 12 pörlegény, része kék nadrág és dolmányban, pörge kalapban, része pedig bő gatyánadrág, s apró ezüst gombokkal kirakot kék mellényben. Az első díj primás ő herczeg által ajánlott 10 arany, a második a főkáptalantól 6 arany, a harmadik magánosok által ajánlott 4 arany, s még néhány több ezüst tallérból álló díjak, melyek miután a futtatók a szabályszerű versenyt teljesen ki nem állották, s így mind-nyájára körfuttatók között arányosan kiosztattak. — A roppant *örömfényőn*

(májfán) ezüst óra, himes kostök, kucsma, dolmány, s így mintegy 80 pft. értékű holmi függött verseny-mászók jutalmául. — Az *áldomástéren* két ge-renda alkotványon, melyeken lobogók lengtenek és szinte két öles magason a hg. primás és káptalana ajánlatából hat hordóban 60 akó bor pihent, oldalt fényő szálon ősi szokásként egy derék szarvu ökor süttetett, és nagymennyi-ségű kenyér és zsemlyekészletek voltak; s a mint ő Fölsége e hagyományos népszokást szemléletére méltatni kegyeskedett, a sült ökor felkonczoltatott s a kenyérral kiosztatott, s a bor alácsorgatott, mikoron mulatságos látvány nyílt, sokan boldogoknak tartván magokat, hogy a szeszit kalapjokkal fel-fogva nagyott ihattak a hazáért és királyért. Innen a Felség, áldornagy és magas körzete a *táncstérre* vonultak, melyet a megye minden községének jegyzője (mind fekete atilla, dolmány, nadrág és fehér keztyűben), bírása (ki egy színes selyem lobogón helysége nevét tartá) és néhány képviselőjéből álló csoportokban tiszteletteljesen álltak körül; a *tatai* járásbeli férfiak sötétkék nadrág, mándli és mellény fekete gombokkal, bokréta és lefüggő fekete szala-gos pörge kalappal; a leányzók kék szoknya és mellény ezüst rojtokkal, kék nyakgyöngy, fehér harisnya, fekete cipő, fehér kendő és kötény csipkeshéllal, fejük fésűre és koszorúkkal ékeskedett; ilyen volt 126 pár; a *kocsi* járásbeli leányzók piros szoknya, gyöngy és cipővel tüntek fel, s 121 párt alkottak; az *Esztergom* járásbeli férfiak az előbbiekhöz hasonlóak valának, de a leányzók szoknyája sárga és mellényök fekete selyem aranyra és mintegy 100 párt ké-pezték; a sorok között több zenebanda játszott, mint az esztergomi, párká-nyiak; a tatai zenészek fehéren zsinorzott kék dolmányokkal és vörös mel-lényekkel, a maróthi, *Heckenast Gusztáv* a jeles magyar könyvek ismert kiadója által felöltöztetett zenészek pedig fehér gyoles böing-gatya és zsinoros vörös mellényekkel tüntették ki magokat. Ő Felsége közeledtekor az egész közön-ség a néphymnust énekelte, majd megzendült a csárdás és hajrá! az öröm-itás fiatalság nemzeti tánczát járta, melyben a nép atyja különös kedvét lát-szott lelni, s midőn a nép királya arczjáról az atyai örömet lemosolyogni látta, fiui bizalommal bátorkodott egészen Fölséges személyéhez közeledni, és számosan magyar szokásként kezét fogták, csókolták, s így fiui hű ragasz-kodásuknak legvilágosabb tanúságait szolgáltaták.

Ő Felsége a népünnepen egy órát töltvén, a meglegedés hangulatával palotájába visszakocsizott, a nép tengerzugáshoz hasonló végtelen éljenjei által kísértetvén.

A nagy nap alkonyra fordult, hogy a szívek tüze feltünőbbé válhassék. A tegnapi szélvihar miatt elnapoltatott kivilágítás mára esett. Félnyolczra az egész város csillogott; szebb pontjai valának: a városház, mely gyönyörűn elhelyezett csilláraival az „*ÉLJEN FERENCZ J. és ERZSÉBET*“ nagy mérvű felirást tündérileg ékessé varázsolta; majd a szomszéd *megye*, *Benedekiek* és *Ferencz* háza is feltűnt; a kisdunahidoni érseki már főnebb leirt diadalivet 4000 lámpa világitotta; a királyi város határát képező kis piaczon egy óriási diadalkapu volt, melyre a város a polgári erények alakjait festeté, azt császári, nemzeti és városi (kék-vörös) lobogókkal ezernyi lámpával és következő fel-irattal fölékesíté:

„QVae tibi Caesar aVgVste! festIVA oCCVrrIt. VotIVA seqVetVr eVnteM
IDes nostra.“

„Patet post hanC non aLIa.
QVam soLa per CorDa nostra pLatea.“

A sz. Tamásra eső fordöház előtt az izraelita községnek diadalkapuja állott, mely igen csinos volt, festvények, szobrok és lámpáktól ragyogott, belső fül-kéiben pedig az izraelita nemzet vallási arany jelvényeivel ékeskedett; ennek tetején két oldalt illy feliratok látszottak:

„Du liebst Tugend, hassest Frevel, drum salbe dich Gott. Psalm. CXLV. v. VIII.“

„Dein Thron stehe ewig vor Gott! denn gerecht ist das Zepter deines Reiches. Psalm. CXLV. v. VII.“

A papnövelde egyik diszes transparentje a basilikát ábrázoló e felirattal: „*Főpapi buzgóság Istennek e házat emelte*“; a másik pedig hg. primás Sci-tovszky János ő eminentiája arczképét sugározta ez irattal: „*Mig e magyar Sion áll, nevedet dics környezi s áldás!*“

Hamar Pál ügyésznek buda-utcai házán 10 láb magas 11 láb széles és jelesen festett 30 ember-alakot feltüntető transparentjén középett a basilika állott, melynek megnyíló főkapuja előtt fényes kísérettel megjelent Fejedel-met, a bibornok-primás és főpapság fogadja vala; jobb oldalon nemtők által koszoruzott Magyarország czimere, baloldalon pedig a város czimere, alul pedig illy felírás tündöklött:

„JÁNOS az áldornagy megnyitja az isteni házat,
Melyet az ozmánok karja halomra zuzott;
E nagy s ritka napot fényesebb drága KIRÁLYUNK
Édesen óhajtott itteni léte teszi.
Ő Esztergom ezért forró köszönettel adózik.
És örök emlékül nyújtja a hálababért.“

Több magánosok házán is diszes transparentek csillogtak p. Leipolter, Sieg-ler házán, a cs. kir. élelmezési épületen, szépen fénylettek a káptalan házak is stb. A kivilágítás fénypontjait pedig maga a basilika képezé, melyet *Stuwer* a bécsi műtűzér rendezett, s jöllehet ez a magasra feszített várákozásnak, s a nyert díjnak megsem is felelt, mégis visszaverő homortükör-fénynyel s a kup-körül meg legtetéjen a keresztnél alkalmazott változatosan vörös, zöld, fehér, kék bengáliai lángjaival mindenestre rendkívüli szép látványt nyújtott.

Ő Felsége 9 óraker ágyujelzés mellett a palotából kiindult, s a várost körülkocsizván, a kivilágítást megtekinteni méltóztatott.

Féltizkor Ő cs. kir. Felsége városunkból kiindult, s a bucsuéljenekre fakadt népek legmagasb meglegedését kis zászlók ide-oda hajtogatásával

nyilván kijelenteni kegyeskedett. A bibornok és némely nagyok a 70 lobogókkal és lámpásokkal földszített hajóhídon keresztül a nárai pályaudvarig kísérték, odáig az utat komárommegyei hatóság rendelte 400 fáklyatűze világította, a pályaudvart pedig a vasúti társaság gazdagon kivilágította; míg a közel eső esztergommegyei hegyek és hegyfarki dombokon örömtűzek égtek a távozó Fejedelemnek azon nemzet halálját a messze távolban is lobogtatván, mellynek ünnepét meleg részvétéllel emelni, dicsőíteni méltóztatott.

Az eltávozott Főlséget és fenséges családjá minden tagját ezer áldás kísérte.

S így a nagy nap méltóságteljesen, pompásan, legkisebb botrány és jelentékenyebb baj nélkül szerencsésen, mondhatni dicsőn áldozott le.

Áldassék érte az Ur!

Sept. 1-jén a vendégek szembetűnően megfogytak. A basilikát új ezernyi bucsujárók keresték meg, a mikor a katakombák is nyitvahagyattak.

A basilikában egész nyolczadon naponként infula alatt fényes sz. mise tartatott, a felszentelés nyolczad napján 4000 menő bucsujáró jelenvén meg. — Délben a bibornok-érsek asztalánál ismét 100 vendéget magyar szívűséggel ellátott, a mikor basilikánk mindenek fölött kiemelendő jeles építését *Hild J.* és az ünnep egyik főemeltőjét *Liszt Ferenczet* mindkettője legkitünőbb hazánkfiait ő főmagassága melegen felköszöntötte és szíves üdvözlését biztonnal az egész nemzet hálaszáva kíséri. Ő eminentiája e napi vendégei a basilika alakjával ékeskedő emlékpohárral tiszteltettek meg.

Következő napokban a szent ünnep emlékét száz ezer szív magával vitte; azt a hirlevelek érdekesen leírták és az egész világnak hírül adták; az ország fővárosában Pesten, s több más helyeken a szerencsésen lefolyt nagy ünnepélyért hála Tedeumok tartattak.

* * *

A felszentelési ünnepély egy némely adatait kiegészítésül feljegyezni jónak láttuk.

A fölavatási ünnepélyt augusztus 28-kán a természet ritka tüneményével tüntette ki, t. i. egy nagyszerű légítükrözéssel (fata morgánával). Dél-estén ugyan is, mikor a nap lenyugvóban volt, főtemplomunk keleti táján egy felhő vonult, mellyre a nap sugarai az egész basilika alakját feltűnően leárnyékolták oly annyira, hogy nem csak sok környékbeli a látványban gyönyörködnek, hanem messze vidékiek is, teszem a több mértföldre eső bars megyei Kálnán mivel osztálybeliek is a basilika képét a felhőben felismerték, és magasztos érzetre gerjedtek.

— A felszentelési ünnepély magyar, latin, német, tót nyelven szerkesztett és nyomtatásban megjelent *husz* féle versezettel dicsőített meg. Legtöbb a magyar és latin költemény. Némelyek valamint a magyar szónoklat több honi lap hasábjain egész terjedelmökben utánnyomattak.

— Hogy a nemzet ünnepén a szegények is örvendezzenek, a káptalan Esztergom mind a négy plebániájában 500 pft. osztatott ki.

— A cs. kir. katonaságból is ünnepélyen tisztelttek: b. Bianchi 1 zászlóalj; a Deutschmeisterek cs. kir. főherczeg Miksa fenséges tulajdonosukkal 1 zászlóalj és a banda; 1 lovas ágyúüteg; meg egy ezredi banda; több cs. kir. lovas és gyalog csendőr és rendőr, kik a primás és káptalan részéről 30 akó bor és őrmestertől lefelé két napi zsoldossal ajándékoztattak meg.

— Ő cs. kir. Felsége távoztakor a ünnepély rendezése körül fáradozó gr. *Forgách Agost.* kanonokot egy arczképével és 42 gyémánttal ékesített drága arany szellenczével; azonfölül t. *Scitovszky Márton* urat hasonlólag a rendezés körüli fáradozás méltánylataul egy gyémánt gyűrűvel, *Máthes Béla* pozsonyi számtartót az érseki diadalkapu tervezőjét s alkotóját, és *Palles J.* udvarmester rendező urakat egy-egy drága gyűrűvel megörvendeztetni; a primás-érseki udvari cselédséget pedig 200 darab arannyal megajándékozni méltóztatott. — Ezenfölül a cs. kir. Főherczegek a cselédség számára több száz ezüst forintot hagytak hátra.

— A Dunapart hosszában a parti helységek által mindenütt diadalivek, oszlopok, üdvjelvények emeltettek; különösen: Komárom hidjáni két diadalívet, hasonlólag Szöny, Almás, Süttő, N.-Ujfalu, Táth, Dorogh helységeket kell kiemelnünk, hol a nép lelkipásztoraikkal Ő Felségét üdvözlendő a Dunaparthoz kitédült, és barmaikat partos helyekre kiüzvén, atyjoknak mint egy gazdasági iparukkal örömet akartak szerezni; a komáromi parton Párkány, Ebed, Karva, Mocs, Radvány, Irsa is kitétek magukért.

— Midőn Ő cs. kir. Felsége nemzetünk iránti kegyének Esztergomban megjelenésével olly szembetűnő bizonyítványát nyujtotta, több országnagy által tervezett magyarországi gazdasági hitelintézet tervét és ennek megerősítésére vonatkozó kérvényeket az ország primásától elfogadni méltóztatott.

— Bibornok-primás ő főmagasságát bokros érdemei iránti kegyeletből, *Eger* város közönsége tiszteletbeli polgárrá választák, s az oklevelet a felszentelés alkalmával küldöttsegileg kézbesíté.

— A posen-gnezeni érsek (poroszországi) *Prziluszki Leopold* ő nagyméltósága a basilikának védszentünk sz. *Adalbert* testéből, mellynek teste ott, mint mártíromsága helyén tisztelettel őriztetik, kitünő csont-ereklyével kedveskedett.

— *Trevisanato Alajos* udinei olasz érsek a primási ebéd fölött sept. 1-jén egy klasszikus latin versezetet szavalt, melly a magyarok és primások dicsőítésére vonatkozott.

— Épületes és örvendetes záradékul Ő cs. kir. Apostoli Főlségének Esztergomban szívéből fakadt és ajkairól szakadt egynémely nyilatkozatait van szerencsénk feljegyezni:

Basilikábai bementekor mondani méltóztatott: „*Nagyon szép, igen jó*

benyomást tesz.“ A népünnep alatti tolongáskor a csendőrökhöz: „*Hagyják a népet hozzám jönni, hadd teljék kedve.*“ — A népünnep után: „*A magyar nemzet szép egy nemzet.*“ — Elbucsúztakor: „*Nem sokára meglátjuk egymást, jövőben hosszabban is.*“

Adjon Isten Fejedelmünknek, nemzetünknek sok, sok boldog napot!!!

Egy régi korból való gyász meghívó levél.

Arva gyámoltalan állapotom szerint való szolgálatomat ajánlom k. k. mint jó akaró uramk In üdvesség, s aldasival latogassa kgdet.

Az myndenikkel szabad okon bíró, és az ember ez életének is folyását egyedül igazgató Isnek böles rendelése, és Tanácsa az levén, hogy az halandóságk nyomoruságos esztendeit örökre való boldogsággal az Teszti halál által akarja megkoronázni. Melly Sz. Isnek rendelése ala leven vetetve az én szerelmes Vram is Néhai Tekintetes Ngos Hadadi Veseleny Istvan Vram midőn ez világhi szarandokságának, és gyakortab való nyavalyakkal megh terheltelet életének véget elezte volna, sok keserve, és faldalmas nyavalyái után Lelkét Isnek szép csendessen az boldogh feltamodask erős reminsege alatt megh ada ez jelen való esztendőben Sz. Jakab havanak 17. napjan egy s két óra közöt delutan itt Aranyos Medgyesi hazanal életének 78-dik esztendeiben nekem és nevetlen árvajnak holtunkigh elfelejthetetlen keserűségünkre, és szomorúsákra.

Mivel azért a rothatandó Test egyebet már nem kérd, hanē az közönséges Anyanak az fuldben való vissza Tereset jó akaró Vraink, s Attyankfiával egjenlő tezesekbül rendelt tisztességes Temetesenek napiát ez iden való Sz. Andras havanak 26. napjaira itt Aranyos Medgyesi Templomba lenni. Kgdet azért nagy bizodalommal kéré meg tekintven az halandóságnak közönséges sorsát és abban keresztyeni hyvatalaát mutassa szegény üdvezült Vramk, hogy ez belj utolsó jó akarattyát felül megh irt napon, és helyen reggel 7 orakor legyen jelen, hogy így az kgmed jelen letével is keletettik meg szegény üdvezült Urk utolsó tisztességének megadatni. Melly kgmed hozzám való jó akarattyát kívánom szentül örvendetes dolgaiban szolgálhasam meg kgk. Jó választót varva kgtól Tarcsa In kgmedet jo egesegebe Ar. Medgyes die 8-o 9bris Anno 1656.

Kk. böczülettel szolgál

Ugochay Tekintetes Ngos *Hadady Veseleny Istvan* Vram megh hagyot cözvegye Arva *Loniay Anna.*

Egyveleg.

Nagylelkű juhász-csintett. F. é. junius folytán kemenesi Cs. helységben egy éjjel B. közbirtokosnak aklából a juhászok 80 birkát elhajtottak. A gazda reggel a birkáknak hült helyét látván, az esetet tüstént feljelentette az illető bíróságnak, s annak útján kerestette is az állatokat minden irányzatban, — csak ott nem, a hol azok rejtve tartattak, t. i. az erdők sűrűiben. Ugyde minő csuda! Négy nap mulva, birkáit a gazda ismét aklába visszabüvölve találta, egy bárány hijával; hanem megnyirve és gyapjuktól fosztva. Együttal pedig az éji kalandosok, hogy hiában ne járjanak, ugyan azon helységből egy másik csapat gyapjus állatokat sétáltattak el magukkal, mellyekkel örökre oda maradni elég nagy ravaszok voltak. — De vajjon hát, csak így tanul az ember mások kárán?

Kemenesi Mihálfán köszöntelep. Nemrég Vas megye északi részén, Kemenesi Mihálfá határában, az úgynevezett *Kemenes* dombláncznak épen a lejtőjén kút ásatván, ez alkalommal a földből 15 ölnyi mélységből, olly ásványanyagok csigáztattak fel, mellyek a felebb nyuló egész hegység alatt egy gazdag kőszénrétegre mutatnak. — Ajánljuk e felföldözést minden ügybarát figyelmébe.

Kis-Czelben (Vas megye) a multkor említett alpesi madár él folyvást, már vadászsebbe begyógyult, erősül és sokaktól látogattatik. Tulajdonosa ritka állatot a nemzeti magyar muzeumnak szánta, mit vajha tenne e sással mint még elevennel.

E. I. P.

A

VASÁRNAPI UJSÁG

és

POLITIKAI UJDONSÁGOK

1856-ki második félévi folyamából

teljes számu példányokkal még folyvást szolgálhatunk.

Előfizetési díj 3 forint pengő.

Évnyegyedre azaz october, november és december holnapokra 1 ft. 30 kr. pp.

A Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok kiadóhivatala (egyetem-utca 4. sz. a.)

Felelős szerkesztő: Pákh Albert.